

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΡΑΙΚΟΥ

ΜΑΡΙΑ ΜΠΟΥΚΛΑ

ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων: Καθηγητής Θ. Σταματόπουλος

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Φτώχεια και ανισότητα.....	8
1.1 Εισαγωγή	8
1.2 Δείκτες φτώχειας	11
1.3 Ορισμός και δείκτες ανισότητας	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Αιτιώδεις σχέσεις φτώχειας.....	18
2.1 Εισαγωγή	18
2.2 Ανεργία.....	20
2.3 Απασχόληση	29
2.4 Βασικός μισθός	33
2.5 Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα.....	36
2.6 Αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Άλλοι παράγοντες φτώχειας	39
3.1 Εισαγωγή	39
3.2 Τεχνολογικές εξελίξεις.....	39
3.3 Η πολιτική ηγεσία / κυβερνητική πολιτική	40
3.4 Η εμπιστοσύνη των καταναλωτών.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Κοινωνική προστασία	43
4.1 Εισαγωγή	43
4.2 Υγεία - περίθαλψη.....	49
4.3 Επιδόματα ανεργίας.....	51
4.4 Επιδόματα κοινωνικής πρόνοιας	52
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	56
ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	57

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία παρουσιάζονται τα βασικά οικονομικά μεγέθη μια χώρας και κατά πόσο αυτά επηρεάζουν την οικονομική κατάσταση και ευημερία των πολιτών. Η συνεχιζόμενη κρίση, η ανεργία, η φτωχοποίηση του πληθυσμού αποτελούν εφιαλτικά σενάρια και το κράτος προσπαθεί να αντιμετωπίσει αυτή την κατάσταση με την κοινωνική προστασία, ένα εργαλείο παροχής τόσο υλικών όσο και χρηματικών ποσών, υπό μορφή επιδομάτων για να ανακουφίσει τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, τους ανέργους ή αυτούς που έχουν πολύ μικρά εισοδήματά και βρίσκονται στο όριο της φτώχειας.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην εργασία ήταν η μελέτη – επισκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικής με το ερευνώμενο θέμα και σαν στόχο έχει :

Να διαπιστωθεί το πόσο και σε ποιες πτυχές έχει ήδη μελετηθεί από άλλους ερευνητές το θέμα και να χρησιμοποιηθούν τα στοιχεία της βιβλιογραφίας καθώς και τα στατιστικά δεδομένα που υπάρχουν στην εργασία.

Στην διάρκεια της συγγραφής της εργασίας, χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από μελέτες από οργανισμούς στην Ελλάδα, αλλά και μελέτες από διεθνείς οργανισμούς, καθώς και στατιστικά στοιχεία.

Οι περιορισμοί που υπήρξαν κατά την διάρκεια της έρευνας, ήταν τα διαφορετικά μοντέλα μέτρησης της φτώχειας, οι διαφορετικοί ορισμοί που δίνονται, ανάλογα με το κράτος που γίνεται η έρευνα και η δυσκολία μέτρησης της πραγματικής φτώχειας, η οποία δεν έχει να κάνει μόνο με την έλλειψη χρημάτων, αλλά και με άλλους παράγοντες.

ABSTRACT

In this paper the basic economic figures of a country are presented and whether they affect the economic situation and the well-being of the citizens. The ongoing crisis, unemployment, population depopulation are daunting scenarios and the state is trying to tackle this situation with social protection, a tool to provide both material and financial resources in the form of allowances to relieve vulnerable social groups, unemployed or those who have very low incomes and are on the brink of poverty.

The methodology followed in the study was the study - review of the literature related to the subject investigated and the aim is:

Find out how and in what aspects other researchers have already studied the subject and use the literature and statistical data available at work.

During the writing of the work, data from studies from organizations in Greece, as well as studies from international organizations, as well as statistics were used.

The limitations during the survey were the different models of poverty measurement, the different definitions given, depending on the state surveyed and the difficulty of measuring real poverty, which is not just about the lack of money, but also with other factors.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μια από τις χειρότερες καταστάσεις που μπορεί να περιέλθει ένας άνθρωπος, είναι η φτώχεια, η οποία εκτός από την αδυναμία που επιφέρει στην εκπλήρωση βασικών αναγκών επιβίωσης, δημιουργεί προσωπικά, ψυχολογικά, οικογενειακά και κοινωνικά προβλήματα. Ο ορισμός της φτώχειας εκτός των άλλων δίδεται από διεθνείς οργανισμούς, για παράδειγμα, σύμφωνα με την UNESCO η εισοδηματική φτώχεια είναι όταν το εισόδημα μιας οικογένειας, δεν ανταποκρίνεται σε ένα καθιερωμένο όριο που διαφέρει μεταξύ των χωρών. Συνήθως μετριέται σε σχέση με τις οικογένειες και όχι με το άτομο και προσαρμόζεται ανάλογα με τον αριθμό των ατόμων μιας οικογένειας. Οι οικονομολόγοι προσπαθούν συχνά να εντοπίσουν τις οικογένειες των οποίων η οικονομική θέση (που ορίζεται ως εντολή για τους πόρους) πέφτει κάτω από κάποιο επίπεδο ελάχιστης αποδοχής. Ομοίως, το διεθνές πρότυπο της ακραίας φτώχειας έχει οριστεί στην κατοχή του λιγότερο από \$ 1 την ημέρα.

Η μέτρηση της όμως, και τα προβλήματα που δημιουργεί είναι δύσκολο να οριστούν επακριβώς. Σε κάποια κράτη όπως για παράδειγμα της Αφρικής, η ακραία φτώχεια έχει να κάνει με τον κίνδυνο ακόμη και της ίδιας της ζωής των ανθρώπων. Σε άλλα κράτη, των λεγόμενων αναπτυσσόμενων βιομηχανικά χωρών, επιφέρει ηπιότερες παρενέργειες, είτε λόγω της ύπαρξης διαφόρων κοινωνικών μέτρων προστασίας, είτε λόγω πολιτιστικού υπόβαθρου και της κουλτούρας ενός λαού. Υποχρέωση κάθε Δημοκρατικής κυβέρνησης, είναι να μεριμνήσει για την κάλυψη και προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, τουλάχιστον στα βασικά αγαθά της διατροφής, του πόσιμου νερού και της υγειονομικής περίθαλψης. Η Ελλάδα διέρχεται μια από τις χειρότερες οικονομικές κρίσεις, της πρόσφατης ιστορίας της, με μεγάλα ποσοστά του πληθυσμού της να βρίσκονται κάτω από τα όρια της φτώχειας, σύμφωνα με τους δείκτες που έχει ορίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Το γεγονός αυτό από μόνο του, μπορεί να είναι αρκετό για να εξηγήσει το ενδιαφέρον μας να εξετάσουμε το σημαντικό αυτό θέμα, τόσο θεωρητικά, όσο και εμπειρικά.

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να καταδείξει τους λόγους που παρουσιάζεται η φτώχεια σε ομάδες του πληθυσμού, ειδικά σε καιρό ειρήνης. Σκοπός επίσης της εργασίας είναι να παρουσιαστεί το κοινωνικό αυτό φαινόμενο στην Ελλάδα, η πρόσφατη χρονική περίοδος που εμφανίστηκε και η σύνδεση του με την οικονομική κρίση που διέρχεται η χώρα. Επίσης να μελετηθούν οι κοινωνικές πολιτικές αντιμετώπισης της φτώχειας, πχ. τα κοινωνικά μέτρα προστασίας που υπήρχαν ή δημιουργήθηκαν επί τούτου. και Τέλος, κατά πόσο αυτές οι πολιτικές αξιολογούνται επαρκείς για να αντιμετωπίσουν το ανθρωπιστικό πρόβλημα της φτώχειας στη χώρα.

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της εργασίας μας, είναι να παρουσιαστούν αναλυτικά οι λόγοι και οι αιτίες που δημιουργούν την φτώχεια, οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν στην Χώρα, οι ιδιαιτερότητες που υπάρχουν σε σχέση με άλλες χώρες και η σύνδεση με την οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2009 και η οποία υποχρέωσε τις κυβερνήσεις να προσφύγουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, υπογράφοντας «μνημόνια κατανόησης» (υποχρεώσεις οικονομικής λιτότητας) προκειμένου να συνεχίζει να δανείζεται η Ελλάδα για να αποπληρώνει προηγούμενα δάνεια («κυλιόμενη χρεοκοπία»). Οι όροι λήψης των δανείων από τους εταίρους μας, δηλ. οι πολιτικές λιτότητας που αποδέχθηκαν οι Ελληνικές κυβερνήσεις, μείωσαν τις κρατικές δαπάνες για την κοινωνική προστασία, και επέβαλαν δραματική μείωση των μισθών και των συντάξεων, με αποτέλεσμα βεβαίως προβλεπόμενο τη φτωχοποίηση μεγάλων τμημάτων του Ελληνικού πληθυσμού. Επιπλέον, καταδεικνύεται και η σχέση της μεγάλης τρέχουσας ανεργίας που έγινε πλέον διαρθρωτική και επιτείνει τη λύση του προβλήματος. Αναμένεται επίσης να καταδειχθούν οι συνθήκες κοινωνικής συνοχής που παραδοσιακά και θεσμικά λειτουργούν εκτός του πλαισίου των όποιων πολιτικών, όπως πχ. η οικογενειακή συνδρομή και προστασία που μειώνουν σε κάποιο βαθμό σε ορισμένους ανθρώπους και ειδικά τους νέους τις επιπτώσεις της φτώχειας.

Η παρούσα εργασία είναι δομημένη ως εξής: Στο 1^ο Κεφάλαιο περιγράφεται αφενός το πρόβλημα της φτώχειας κι αφετέρου ο τρόπος στατιστικής μέτρησής του, δηλ. οι δείκτες φτώχειας και ανισότητας, όπως αυτοί ορίζονται στη βιβλιογραφία και

εφαρμόζονται από τους διεθνείς οργανισμούς. Στο 2^ο Κεφάλαιο αναλύονται θεωρητικά οι αιτιώδεις σχέσεις της φτώχειας, δηλ. οι προσδιοριστικοί της παράγοντες, όπως πχ. η ανεργία, η απασχόληση, ο βασικός μισθός, το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα και η αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία. Στο 3^ο Κεφάλαιο αναλύονται άλλες αιτίες, εκτός των οικονομικών, που συνεισφέρουν ή ευθύνονται στην δημιουργία και την αύξηση της φτώχειας. Στο 4^ο Κεφάλαιο παρουσιάζονται εμπειρικά ευρήματα της φτώχειας και κοινωνικής προστασίας για την Ελλάδα, στην υγεία και στην περίθαλψη, στα επιδόματα ανεργίας, κοινωνικής πρόνοιας, ενοικίου και θέρμανσης που δικαιούνται όσοι βρίσκονται σε αυτήν την κατάσταση. Τέλος, στα συμπεράσματα της εργασίας συνοψίζονται τα θεωρητικά αίτια και τα εμπειρικά μας ευρήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Φτώχεια και ανισότητα

1.1 Εισαγωγή

Η φτώχεια είναι ο γονιός της επανάστασης και του εγκλήματος. (Αριστοτέλης)

Τα λόγια του μεγάλου Αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου αντικατοπτρίζουν όσο τίποτε άλλο την πραγματικότητα της φτώχειας.

Σχετική φτώχεια (με κυμαινόμενο ή σταθερό όριο) και ακραία φτώχεια

Η πραγματική φτώχεια υπάρχει σε πολλά επίπεδα, εκτός από το οικονομικό επίπεδο. Το πρώτο και χειρότερο βέβαια είναι η αδυναμία κάποιου ανθρώπου να αντιμετωπίσει τις ζωτικές ανάγκες του, αυτές που του δίνουν τα συστατικά για να ζει. Το δεύτερο και ίσως ισοδύναμο με το πρώτο, είναι η υγεία η οποία κινδυνεύει από την πείνα και την έλλειψη νερού. Αυτό θα μπορούσε να οριστεί και σαν η **ακραία φτώχεια**. Μετά από αυτά τα 2 βασικά αίτια, τα άλλα ορίζονται από τους ανθρώπους, από το μέρος που ζούνε, από τις πολιτιστικές και κοινωνικές συνθήκες. Πώς ορίζεται λοιπόν η φτώχεια; Με διάφορους τρόπους, ο καθένας από τους οποίους δίνει διαφορετικά αποτελέσματα. Για πληρότητα, εκτιμάμε τις επιπτώσεις της κρίσης στη φτώχεια με βάση τρεις δείκτες. Ο πρώτος είναι ο συμβατικός δείκτης σχετικής φτώχειας, ο οποίος χρησιμοποιείται ευρύτατα στην Ευρώπη και μετράει το ποσοστό του πληθυσμού με εισόδημα χαμηλότερο από το 60% του διαμέσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος. Για το 2012 η εκτίμηση του ορίου φτώχειας ήταν € 458 το μήνα για ένα άτομο που ζει μόνο, και € 962 το μήνα για μια τετραμελή οικογένεια (ζευγάρι με δύο ανήλικα παιδιά). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο δείκτης αυτός είναι συνάρτηση του διαμέσου εισοδήματος όπως αυτό διαμορφώνεται κάθε έτος. Με άλλα λόγια, καθώς το διάμεσο εισόδημα αυξάνεται ή μειώνεται, αντιστοίχως αυξάνεται ή μειώνεται και το όριο φτώχειας (πρόκειται συνεπώς για ένα κυμαινόμενο όριο φτώχειας). Η χρήση ενός τέτοιου δείκτη είναι απολύτως συμβατή με την έννοια της σχετικής φτώχειας, ενώ αποτελεί πάγια πρακτική εδώ και πολλές δεκαετίες.

Η αυξομείωση του κυμαινόμενου ορίου φτώχειας έχει μικρή σημασία όταν η μεταβολή του διαμέσου εισοδήματος δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Όμως, σε εποχές ραγδαίων αλλαγών (μεγάλων αυξήσεων και ιδίως μεγάλων μειώσεων του μέσου εισοδήματος), η καταλληλότητα της έννοιας της σχετικής φτώχειας, όπως αυτή υπολογίζεται συμβατικά, τίθεται υπό αμφισβήτηση. Ιδιαίτερα σε εποχές κρίσης, είναι εύλογο να υποθέσει κανείς ότι τα άτομα συγκρίνουν το βιοτικό τους επίπεδο όχι μόνο με αυτό της «μέσης οικογένειας» στη χώρα στην οποία κατοικούν, αλλά και με το δικό τους βιοτικό επίπεδο στο πρόσφατο παρελθόν. Συνεπώς, η παρακολούθηση του φαινομένου της φτώχειας απαιτεί την εφαρμογή ενός διαφορετικού δείκτη, ο οποίος αναφέρει το ποσοστό του πληθυσμού με εισόδημα κάτω από το όριο φτώχειας αλλά όχι του τρέχοντος έτους, αλλά κάποιου προηγούμενου, λαμβάνοντας υπόψη και τον πληθωρισμό. Συγκεκριμένα, ο δεύτερος δείκτης φτώχειας που χρησιμοποιείται αναφέρει το ποσοστό του πληθυσμού που είχε το 2012 εισόδημα χαμηλότερο από το 60% του (τιμαριθμικά αναπροσαρμοσμένου) διαμέσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος του 2009. Προφανώς, όταν το διάμεσο εισόδημα μειώνεται, το σταθερό όριο φτώχειας θα είναι υψηλότερο από το κυμαινόμενο. Εκτιμάται το σταθερό όριο φτώχειας για το 2012 σε €622 το μήνα για ένα άτομο που ζει μόνο, και €1.306 το μήνα για μια τετραμελή οικογένεια (ζευγάρι με δύο ανήλικα παιδιά). Με το διορθωμένο δείκτη φτώχειας, ο υπολογισμός των πολιτών που δεν διαθέτουν σήμερα την οικονομική δυνατότητα να αγοράσουν το καλάθι αγαθών που αντιστοιχούσε σε εισόδημα ίσο με το όριο φτώχειας, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί πριν την κρίση. Σε εποχή μείωσης των ονομαστικών εισοδημάτων και αύξησης των τιμών, όπως είναι η σημερινή, ένας τέτοιος δείκτης φαίνεται καταλληλότερος.

Πάντως, σε εποχές απότομης πτώσης του βιοτικού επιπέδου το πρόβλημα της φτώχειας μπορεί να πάρει τέτοιες διαστάσεις που να καθιστά επιτακτικό τον υπολογισμό του αριθμού των πολιτών με εισόδημα όχι απλώς χαμηλότερο από κάποιο όριο σχετικής φτώχειας, αλλά τόσο χαμηλό που να μην επαρκεί πλέον για την αγορά ενός βασικού καλάθιού αγαθών, τα οποία κρίνονται ως απαραίτητα για την εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης. Το ελάχιστο κόστος αξιοπρεπούς διαβίωσης μεταβάλλεται ανάλογα με το μέγεθος και τη σύνθεση του νοικοκυριού, ανάλογα με τον τόπο διαμονής, καθώς και ανάλογα με το εάν το

νοικοκυριό διαμένει σε ιδιόκτητη κατοικία (ελεύθερη από βάρη) ή αντίθετα βαρύνετε με ενοίκιο ή στεγαστικό δάνειο (Ματσαγγάνης, 2014).

Εκτιμάται ότι την περίοδο 2009 – 2012 η σχετική φτώχεια (όπως μετريέται συμβατικά, με κυμαινόμενο όριο φτώχειας το 60% του διαμέσου εισοδήματος) αυξήθηκε ελάχιστα από 20% το 2009 σε 21% το 2012. Όμως, διατηρώντας το όριο της φτώχειας σταθερό στο επίπεδο του 2009 (σε πραγματικές τιμές), η φτώχεια φαίνεται να αυξήθηκε δραματικά σε 37% το 2012. Τέλος, υπολογίζουμε ότι η ακραία φτώχεια έχει σχεδόν φτάσει το 10%.

Όσον αφορά τη φτώχεια ανά κατηγορία, ορισμένα σημεία ξεχωρίζουν. Η φτώχεια των ηλικιωμένων δεν φαίνεται να έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια (ενώ είναι γνωστό ότι είχε μειωθεί σημαντικά από τα μέσα της δεκαετίας του 1990), και έτσι είναι πλέον χαμηλότερη από ό,τι στο συνολικό πληθυσμό. Συγκεκριμένα, το 2012 υπολογιζόταν σε 17% με βάση το κυμαινόμενο όριο, 31% με βάση το σταθερό όριο, και μόλις 1,4% με βάση το όριο ακραίας φτώχειας. Από την άλλη, τα ποσοστά φτώχειας των εργαζομένων στο Δημόσιο και των ιατρών-νομικών-μηχανικών παραμένουν εξαιρετικά χαμηλά (σχετική φτώχεια: 0,7% και 4,2% αντιστοίχως, ακραία φτώχεια: 0,3% και 0,9% αντιστοίχως). Γενικά, ο κίνδυνος φτώχειας για τους δημοσίους υπαλλήλους είναι 30 φορές μικρότερος παρά στο συνολικό πληθυσμό, ενώ για τους ιατρούς-νομικούς-μηχανικούς είναι 5 φορές μικρότερος.

Από την άλλη, η παιδική φτώχεια έχει αυξηθεί ανησυχητικά: το 27% των παιδιών ζει σε οικογένειες με εισόδημα κάτω από το συμβατικό όριο φτώχειας, το 43% είναι κάτω από το όριο φτώχειας του 2009 (σε πραγματικές τιμές), ενώ το 16% των παιδιών βρίσκεται κάτω από το όριο ακραίας φτώχειας (δηλ. ζουν σε οικογένειες που δεν είναι σε θέση να αγοράσουν τα αγαθά που απαιτούνται για την εξασφάλιση του ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης). Τέλος, λόγω της ραγδαίας αύξησης της ανεργίας, έχει αυξηθεί δραματικά όχι μόνο η φτώχεια των ανέργων (με κυμαινόμενο όριο: 41%, με σταθερό όριο: 58%, ακραία φτώχεια: 27%), αλλά και το σχετικό βάρος τους στον πληθυσμό.

Η επιδείνωση της θέσης των φτωχών όχι μόνο σε σχετικούς αλλά και σε απόλυτους όρους φαίνεται από το ότι –σύμφωνα με τις εκτιμήσεις μας (Leventi and Matsaganis 2013)– το πραγματικό εισόδημα του φτωχότερου δέκατου του πληθυσμού το 2012 ήταν 57% χαμηλότερο σε σχέση με το αντίστοιχο δεκατημόριο το 2009, ενώ για το σύνολο του πληθυσμού η απώλεια εισοδήματος σε πραγματικούς όρους ήταν 28%. Το φαινόμενο αυτό –που δεν έχει γνωρίσει τη δημοσιότητα και την προσοχή που του αξίζει– είναι το «νέο κοινωνικό ζήτημα» της εποχής μας.

1.2 Δείκτες φτώχειας

Συχνά, η φτώχεια ορίζεται είτε σε σχετικούς είτε σε απόλυτους όρους. Η απόλυτη φτώχεια μετρά τη φτώχεια σε σχέση με το ποσό των χρημάτων που είναι απαραίτητο για την κάλυψη βασικών αναγκών όπως τα τρόφιμα, τα ρούχα και τα σπίτια που προστατεύουν τους ανθρώπους. Η έννοια της απόλυτης φτώχειας δεν ασχολείται με ζητήματα ευρύτερης ποιότητας ζωής ή με το συνολικό επίπεδο ανισότητας στην κοινωνία. Επομένως, η έννοια δεν αναγνωρίζει ότι τα άτομα έχουν σημαντικές κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες. Αυτό, και παρόμοιες επικρίσεις, οδήγησαν στην ανάπτυξη της έννοιας της σχετικής φτώχειας. Η σχετική φτώχεια ορίζει τη φτώχεια σε σχέση με την οικονομική κατάσταση άλλων μελών της κοινωνίας: οι άνθρωποι είναι φτωχοί αν πέσουν κάτω από τα ισχύοντα πρότυπα διαβίωσης σε ένα δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο. Μια σημαντική κριτική των δύο εννοιών είναι ότι αφορούν κατά κύριο λόγο το εισόδημα και την κατανάλωση.

Βασικό κριτήριο για να ορισθεί ένας άνθρωπος ως φτωχός είναι το εισοδηματικό όριο, το οποίο έως το 2015 ήταν τα 1,25 δολάρια ημερησίως. Έκτοτε η Παγκόσμια Τράπεζα μετέβαλε αυτό το κατώτατο όριο στα 1,9 δολάρια ημερησίως, συνεπώς όσοι βρίσκονται κάτω από το συγκεκριμένο όριο μαστιζονται από αυτό που αποκαλούμε φτώχεια. Δεν υπάρχει ένας ακριβής ορισμός, καθώς αυτή η έννοια δεν αναφέρεται μόνο στα εισοδηματικά κριτήρια. Υπάρχουν μέρη στην γη όπου η πρόσβαση στην υγεία, σε καθαρό νερό, σε υγιεινή διαβίωση και εκπαίδευση τα οποία δεν σχετίζονται άμεσα με χρηματική αξία, είναι εξίσου σημαντικά για να ορισθεί η φτώχεια. Για αυτό

τον λόγο, μέσω των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης που έχουν χρονικό ορίζοντα το 2030 ο Ο.Η.Ε αναφέρει την εξάλειψη της φτώχειας σε όλες της τις διαστάσεις.

Δείκτες φτώχειας

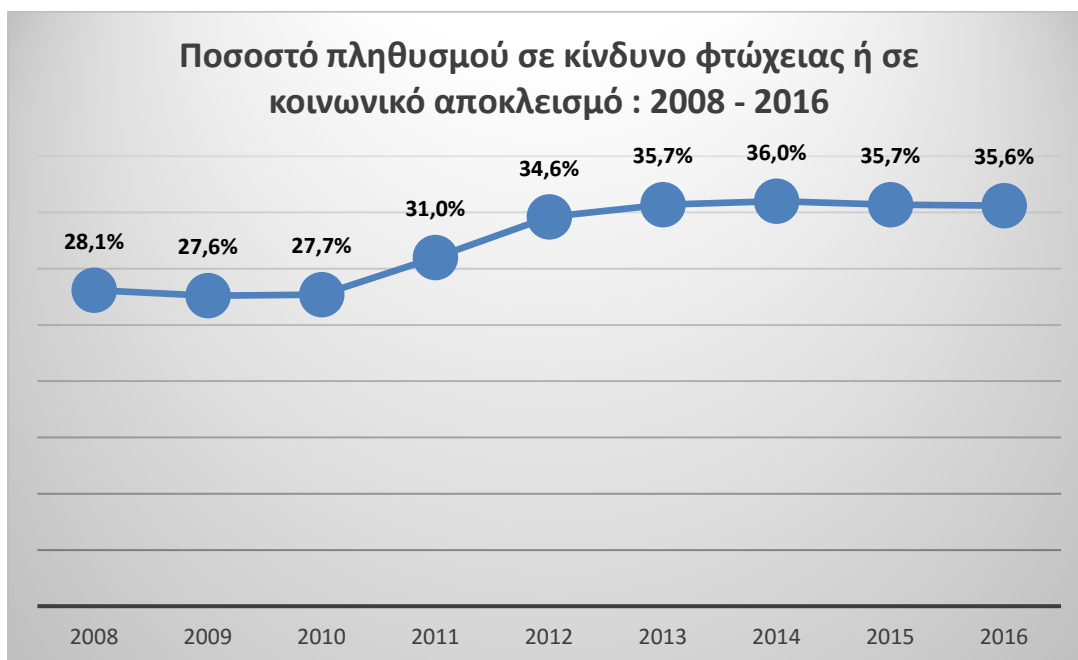
Στο πλαίσιο της Ευρώπης 2020, αναφορικά με την καταπολέμηση της φτώχειας, έχει τεθεί ως στόχος «να μειωθούν κατά 20 εκατομμύρια τα άτομα που βρίσκονται ή που κινδυνεύουν να βρεθούν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό»¹ έως το 2020.

Με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών διαβίωσης των Νοικοκυριών 2016, ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό ανέρχεται στο 35,6% (3.789.300 άτομα) του πληθυσμού της Χώρας, παρουσιάζοντας μικρή μείωση σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά (3.828.500 άτομα που αντιστοιχούσαν στο 35,7% του πληθυσμού). Το Διάγραμμα 1 παρουσιάζει την εξέλιξη και συγκεκριμένα την ανοδική τάση από το 2010 και μετά - του δείκτη την τελευταία δεκαετία. ²

---

¹ Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό: πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή με υλικές στερήσεις (δηλαδή πληθυσμός που στερείται τουλάχιστον 4 από έναν κατάλογο 9 αγαθών και υπηρεσιών) ή που διαβιεί σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας

Διάγραμμα 1.1 Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας.

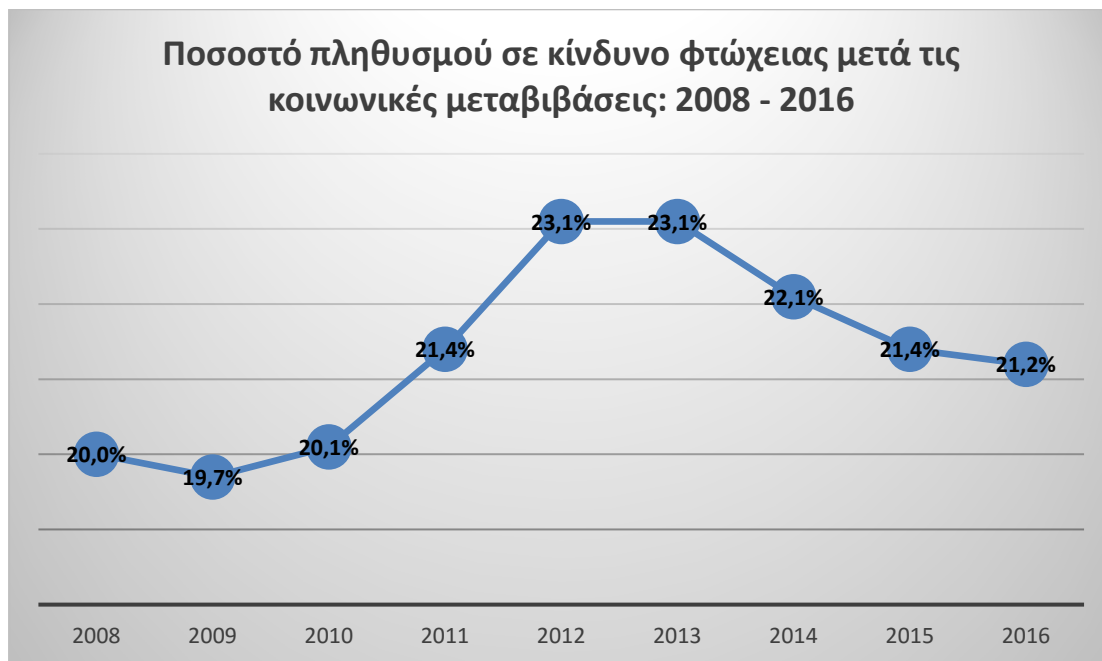

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2016 – επεξεργασία συγγραφέων.

Το κατώφλι της φτώχειας ανέρχεται στο ποσό των 4.500 ευρώ ετησίως ανά άτομο και σε 9.450 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών (Πίνακας 6) και ορίζεται στο 60% του διάμεσου συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, το οποίο εκτιμήθηκε σε 7.500 ευρώ, ενώ το μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών της Χώρας σε 14.932 ευρώ.

Το έτος 2016, το 21,2% του συνολικού πληθυσμού της Χώρας ήταν σε κίνδυνο φτώχειας 3 . Ο παραπάνω δείκτης που κατά το 2005 (με περίοδο αναφοράς εισοδήματος το 2004) ανερχόταν στο 19,6%, σημείωσε αυξητική πορεία έως το 2012 όπου εκτιμήθηκε στο 23,1%, ενώ άρχισε να μειώνεται από το 2014, όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 11.

Διάγραμμα 1. 2 Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις

(πηγή ΕΛΣΤΑΤ – ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2016 - επεξεργασία συγγραφέων).

Τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας εκτιμώνται σε 832.065 σε σύνολο 4.168.784 νοικοκυριών και τα μέλη τους σε 2.262.808 στο σύνολο των 10.651.929 ατόμων του πληθυσμού της Χώρας.

Ο κίνδυνος φτώχειας για παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) ανέρχεται σε 26,3% σημειώνοντας μείωση κατά 0,3 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2015, ενώ είναι υψηλότερος κατά 5,1 ποσοστιαίες μονάδες από το αντίστοιχο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού.

Ο κίνδυνος φτώχειας για άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών ανέρχεται σε 12,4% παρουσιάζοντας μείωση κατά 1,3 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2015.

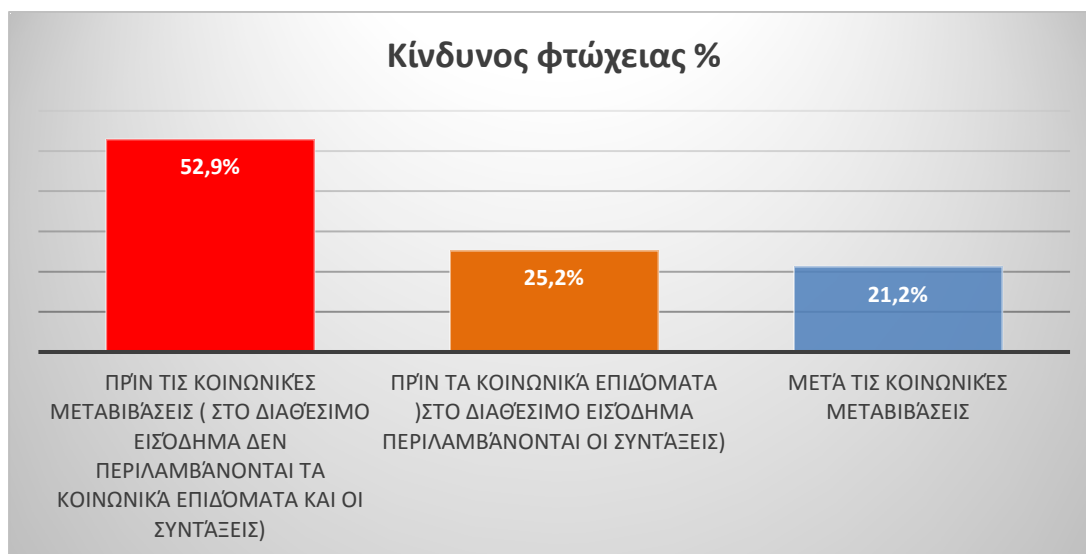
Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας πριν από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (δηλαδή μη συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών επιδομάτων και των συντάξεων στο συνολικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών) ανέρχεται σε 52,9%, ενώ, όταν

περιλαμβάνονται μόνο οι συντάξεις και όχι τα κοινωνικά επιδόματα, μειώνεται στο 25,2% (Διάγραμμα 3).

Αναφορικά με τα κοινωνικά επιδόματα, επισημαίνεται ότι αυτά περιλαμβάνουν παροχές κοινωνικής βοήθειας (όπως το ΕΚΑΣ, το επίδομα μακροχρόνια ανέργων κλπ.), οικογενειακά επιδόματα (όπως επιδόματα τέκνων), καθώς και επιδόματα ή βοηθήματα ανεργίας, ασθένειας, αναπηρίας ή ανικανότητας, ή και εκπαιδευτικές παροχές. Δεδομένου ότι, το ποσοστό κινδύνου φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ανέρχεται σε 21,2%, διαπιστώνεται ότι, τα κοινωνικά επιδόματα συμβάλλουν στη μείωση του ποσοστού του κινδύνου φτώχειας κατά 4,0 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ εν συνεχεία, οι συντάξεις κατά 27,7 ποσοστιαίες μονάδες. Το σύνολο των κοινωνικών μεταβιβάσεων μειώνει το ποσοστό του κινδύνου φτώχειας κατά 31,7 ποσοστιαίες μονάδες.³

Κοινωνικά επιδόματα είναι η κοινωνική βοήθεια (ΕΚΑΣ, κοινωνικό μέρισμα, επίδομα θέρμανσης, εισοδηματικές ενισχύσεις οικογενειών ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, καθώς και οικογενειών με χαμηλά εισοδήματα και τέκνα υποχρεωτικής εκπαίδευσης, παροχές παλιννοστούντων, προσφύγων, αποφυλακισμένων, τοξικομανών, επίδομα μακροχρόνια ανέργων ηλικίας 45-65 ετών, βοηθήματα για αντιμετώπιση πρώτων αναγκών ατόμων πληγέντων από σεισμό, πλημμύρα κλπ.), τα οικογενειακά επιδόματα, τα επιδόματα / βοηθήματα ανεργίας, τα επιδόματα / βοηθήματα ασθένειας, τα επιδόματα / βοηθήματα αναπηρίας - ανικανότητας και οι εκπαιδευτικές παροχές. Συντάξεις θεωρούνται οι συντάξεις γήρατος από εργασία και οι συντάξεις / βοηθήματα από τον / τη σύζυγο

Διάγραμμα 1.3 Κίνδυνος φτώχειας των πολιτών στην Ελλάδα πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις

(πηγή ΕΛΣΤΑΤ – ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2016 - επεξεργασία συγγραφέων).

1.3 Ορισμός και δείκτες ανισότητας

Η ανισότητα αναφέρεται συνήθως στην εισοδηματική ανισότητα. Πολλές φορές έχουμε ανισότητα σε μια κοινωνία σε σχέση με πολλούς παράγοντες, όπως η ανισότητα λόγω εθνικότητας, φύλου, κ.λπ. αλλά τις περισσότερες φορές αναφέρονται όλοι οι διεθνείς οργανισμοί στην εισοδηματική ανισότητα. (Παπαθεοδώρου, κ.ά., 2010).

Ο ορισμός του εισοδήματος που υιοθετείται στη μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας είναι αυτός του διαθέσιμου εισοδήματος. Πρόκειται δηλαδή για το συνολικό εισόδημα των νοικοκυριών μετά την αφαίρεση των άμεσων φόρων (εισοδήματος) και των ασφαλιστικών εισφορών. (INE – Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ).

Ο πλέον συνηθισμένος δείκτης ανισοκατανομής εισοδήματος είναι ο Gini, ο οποίος κυμαίνεται μεταξύ του μηδενός (απόλυτη ισότητα) και του εκατό (απόλυτη ανισότητα). Οι ακραίες αυτές τιμές είναι θεωρητικές, στην πράξη βρίσκουμε

κοινωνίες με πολύ χαμηλό δείκτη Gini ίσο με 24, όπως π.χ. της Δανίας, και χώρες με πολύ υψηλό δείκτη, όπως π.χ. το 70,7 της Ναμίμπια ή το 61 της Κίνας (αρνούνταν μέχρι πρόσφατα τη δημοσιοποίησή του). (Λευτέρης Τσουλφίδης, Λ. καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας)

Δείκτης Gini

Ο δείκτης Gini⁴ ή ο συντελεστής Gini είναι ένα στατιστικό μέτρο διανομής που αναπτύχθηκε από τον ιταλό στατιστικολόγο Corrado Gini το 1912. Χρησιμοποιείται συχνά ως μέτρο της οικονομικής ανισότητας, μετρώντας τη διανομή του εισοδήματος ή, λιγότερο συχνά, την κατανομή του πλούτου σε έναν πληθυσμό. Ο συντελεστής κυμαίνεται από 0 (ή 0%) έως 1 (ή 100%), με 0 να αντιπροσωπεύει την τέλεια ισότητα και 1 να αντιπροσωπεύει την τέλεια ανισότητα. Οι τιμές άνω του 1 είναι θεωρητικά πιθανές λόγω αρνητικού εισοδήματος ή πλούτου. Μια χώρα στην οποία κάθε κάτοικος έχει το ίδιο εισόδημα θα είχε ένα εισόδημα Gini συντελεστή 0. Μια χώρα με έναν κάτοικο κέρδισε όλο το εισόδημα, ενώ όλοι οι άλλοι δεν κέρδισαν τίποτα, θα είχαν ένα εισόδημα Gini συντελεστή 1. Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπήρχαν μεγάλες ανισότητες στη διανομή του εισοδήματος το 2015: ο μέσος σταθμικός πληθυσμός των εθνικών στοιχείων για καθένα από τα επιμέρους κράτη μέλη της ΕΕ, δείχνει ότι το 20% του πληθυσμού (με το υψηλότερο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα) έλαβε 5.2 φορές περισσότερο εισόδημα 20% (με το χαμηλότερο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα). Ο λόγος αυτός διαφέρει σημαντικά μεταξύ των κρατών μελών, από 3,5 στη Σλοβακία και την Τσεχική Δημοκρατία έως 6,0 και άνω στην Πορτογαλία, την Εσθονία, τη Λετονία, την Ελλάδα, την Ισπανία, τη Βουλγαρία και τη Λιθουανία, φθάνοντας στα 8,3 στη Ρουμανία. Μεταξύ των τρίτων χωρών που παρουσιάζονται στο σχήμα 6, η Ισλανδία (3,4) και η Νορβηγία (3,5) ανέφεραν επίσης ιδιαίτερα χαμηλές αναλογίες για την ανισότητα στην κατανομή του εισοδήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Αιτιώδεις σχέσεις φτώχειας

2.1 Εισαγωγή

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει, όμως, μια από τις μεγαλύτερες οικονομικές κρίσεις στην ιστορία της ανθρωπότητας. Μέσα σε πέντε χρόνια οι Έλληνες έχασαν το 1/3 της αγοραστικής τους δύναμης, το 1/4 του εισοδήματός τους.

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες και δείκτες όπως αναφέρθηκε που είτε δημιουργούν, είτε αυξάνουν τα επίπεδα της φτώχειας. Σε ολόκληρο τον κόσμο η φτώχεια διακρίνεται στην ακραία φτώχεια που εκεί έχουμε την κατάσταση της επιβίωσης, με ανθρώπους που δεν έχουν τα μέσα για τις πιο βασικές ανάγκες και την σχετική φτώχεια που αναφέρεται στο 60% του διάμεσου διαθέσιμου μισθού σε ένα κράτος.

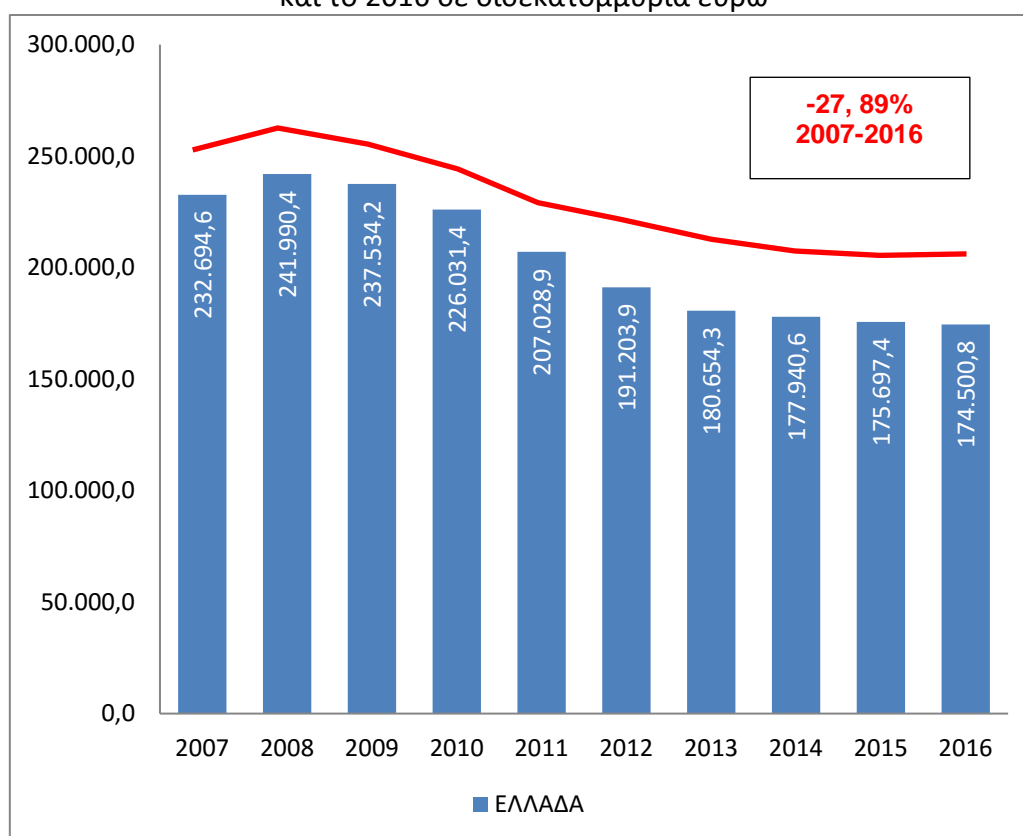
Διάγραμμα 2. 1 Η οικονομική κατάσταση των Ελληνικών νοικοκυριών

(πηγή : IOBE – επεξεργασία συγγραφέων).

Δίχως αμφιβολία, η οικονομική ύφεση που πλήττει τη χώρα είναι πρωτοφανής σε ένταση και σε διάρκεια. Σύμφωνα με τις επίσημες εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδας (2017), το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) το 2017 θα είναι κατά 27,89% χαμηλότερο σε πραγματικές τιμές σε σχέση με το 2008. Μια τέτοια κρίση δεν έχει προηγούμενο σε καιρό ειρήνης σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή ήπειρο εδώ και 80 τουλάχιστον χρόνια.

Διάγραμμα 2.2 Η πορεία του ονομαστικού ΑΕΠ της Ελλάδας από το 2007 έως και το 2016 σε δισεκατομμύρια ευρώ

2.2 Ανεργία

Η έλλειψη εργασίας, δεν αφαιρεί από έναν άνθρωπο μόνο τους πόρους για την επιβίωση του, του αφαιρεί και την αξιοπρέπεια της προσωπικότητάς του, δημιουργεί τον κοινωνικό αποκλεισμό και σε ακραίες καταστάσεις δημιουργεί τον άστεγο πολίτη. Η άνοδος της ανεργίας τα τελευταία χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης ήταν θεαματική. Ένας άνεργος ορίζεται από την Eurostat, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, ως εξής:

άτομο ηλικίας 15 έως 74 ετών (στην Ιταλία, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισλανδία, Νορβηγία: 16 έως 74 ετών), χωρίς εργασία κατά την εβδομάδα αναφοράς, διαθέσιμο για να ξεκινήσει εργασία μέσα στις επόμενες δύο εβδομάδες (ή έχει ήδη βρει δουλειά για να ξεκινήσει μέσα στους επόμενους τρεις μήνες), έχοντας ενεργά αναζητήσει απασχόληση κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια των τελευταίων τεσσάρων εβδομάδων.

Το ποσοστό ανεργίας είναι ο αριθμός των ανέργων ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού.

Διάγραμμα 2.3 Η εξέλιξη της ανεργίας Στην Ελλάδα από το 2012 με πρόβλεψη έως το 2022.

(πηγή: statista επεξεργασία των συγγραφέων).

Αυτή η στατιστική δείχνει το **ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα από το 2012 έως το 2018, με πρόβλεψη μέχρι το 2022**. Το 2016, το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα ήταν περίπου 23,55 τοις εκατό. Σήμερα, η Ελλάδα αναφέρει το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας σε όλα τα κράτη της ΕΕ αν και υπάρχει αναλογικά η μεγαλύτερη μείωση της ανεργίας ανάμεσα στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το εποχιακά προσαρμοσμένο ποσοστό ανεργίας στη ζώνη του ευρώ ήταν 8,7% το Δεκέμβριο του 2017, σταθερό σε σύγκριση με το Νοέμβριο του 2017 και από 9,7% το Δεκέμβριο του 2016. Το ποσοστό ανεργίας στην ΕΕ-28 ήταν 7,3% το Δεκέμβριο του 2017, σταθερό σε σύγκριση με το Νοέμβριο του 2017 8,2% το Δεκέμβριο του 2016.

Μεταξύ των κρατών μελών, τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας τον Δεκέμβριο του 2017 καταγράφηκαν στην Τσεχική Δημοκρατία (2,3%), τη Μάλτα και τη Γερμανία (και τα 3,6%). Τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας παρατηρήθηκαν στην Ελλάδα (20,7% τον Οκτώβριο του 2017) και στην Ισπανία (16,4%). Σε σύγκριση με ένα χρόνο πριν, το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε σε όλα τα κράτη μέλη για τα οποία τα δεδομένα είναι συγκρίσιμα με την πάροδο του χρόνου, εκτός από τη Φιλανδία όπου παρέμεινε σταθερή. Οι μεγαλύτερες μειώσεις σημειώθηκαν στην Ελλάδα (από 23,3% σε 20,7% μεταξύ Οκτωβρίου 2016 και Οκτώβριος 2017), την Κροατία (από 12,5% έως 10,0%), την Πορτογαλία (από 10,2% σε 7,8%).

Σημειώνεται εδώ ότι η κρίση δεν διόγκωσε απλώς το ποσοστό ανεργίας αλλά μετέβαλε επίσης το πρότυπο της ανεργίας στην Ελλάδα. Μέχρι πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το σύστημα της αγοράς εργασίας και οι θεσμοί (τυπικοί και άτυποι) προστάτευαν τους αρχηγούς των νοικοκυριών. Αυτό το καθεστώς οδηγούσε σε ένα κοινωνικά άδικο αποτέλεσμα, σε βάρος των γυναικών και των (ενήλικων) παιδιών τους, καθώς περιοριζε την κινητικότητα στην αγορά εργασίας, ανάγκαζε πολλές γυναίκες να παραμένουν στο σπίτι και να ασχολούνται με τα οικιακά, ενώ ωθούσε τους νέους να μένουν στο πατρικό τους σπίτι μέχρι κάποια ασυνήθιστα μεγάλη ηλικία, προκειμένου να εξοικονομήσουν τα χρήματα του ενοικίου και των πάγιων εξόδων ενός σπιτιού. Το σύστημα αυτό εμφάνιζε τυπικά ένα πλεονέκτημα, καθώς εξασφάλιζε την προστασία των ανδρών εργαζομένων παραγωγικής ηλικίας,

αποσυνδέοντας την ανεργία με την φτώχεια. Στα στατιστικά στοιχεία και στους πίνακες εμφανιζόταν οι άνεργοι και οι φτωχοί να αποτελούν δύο διαφορετικά στοιχεία, κυρίως εμφανίζοντας σαν ανέργους κυρίως τις συζύγους των εργαζομένων ανδρών (που δήλωναν οικιακά) και τα νεαρά άτομα που εξακολουθούν να κατοικούν με τους γονείς τους και δεν εργαζόταν τουλάχιστον επίσημα. Στους φτωχούς τα στοιχεία κατέγραφαν κυρίως ηλικιωμένους που κατοικούσαν σε αγροτικές περιοχές και πληθυσμιακές ομάδες που για διάφορους λόγους είχαν πολύ υψηλά ποσοστά φτώχειας (π.χ. Ρομά) και διάφορες περιθωριακές ομάδες που υπάρχουν πάντα στις πόλεις.

Η κατάσταση αυτή στον χώρο της εργασίας μεταβλήθηκε δραματικά εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Το πρώτο τρίμηνο του 2013 (την περίοδο που κορυφώθηκε η κρίση και οι επιχειρήσεις έκλειναν η μια πίσω από την άλλη), σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2008, η ανεργία των ανδρών αυξήθηκε όσο περίπου και των γυναικών (δηλαδή κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες), σε 25% και 31% αντιστοίχως (ΕΛΣΤΑΤ 2013β). Την ίδια περίοδο, η ανεργία των νέων (ηλικιακή ομάδα 20-29) παρουσίασε τεράστια αύξηση 30-32 ποσοστιαίων μονάδων (σε 44% για τους άνδρες και 50% για τις γυναίκες). Όμως, αυτή τη φορά οι άνδρες στην ηλικία των 30-44 ετών δεν έμειναν αλώβητοι, καθώς το ποσοστό ανεργίας ανέβηκε και για αυτούς, από 3% το δεύτερο τρίμηνο του 2008 σε 21% το πρώτο τρίμηνο του 2013. Πολλοί άνθρωποι βρέθηκαν ξαφνικά να ζουν σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο, και χωρίς άλλους πόρους στους οποίους να μπορούν να βασιστούν. (Ματσαγγάνης, 2014).

Η Ελλάδα ήταν μια ανεπτυγμένη χώρα με μια οικονομία υψηλού εισοδήματος, της οποίας η πρωτογενής βιομηχανία περιστρέφεται γύρω από τον τουρισμό και τη ναυτιλία. Η γεωργία διαδραματίζει επίσης σημαντικό ρόλο για την οικονομία της χώρας, ειδικότερα για την ΕΕ. Η Ελλάδα γνώρισε μεγάλες οικονομικές αυξήσεις από τη δεκαετία του 1950 έως τη δεκαετία του '70, ωστόσο οικονομικά καταστράφηκε από τη μεγάλη ύφεση το 2009 καθώς και από την κρίση του δημόσιου χρέους της. Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, το εθνικό χρέος επιβάρυνε σε σημαντικό βαθμό την ελληνική οικονομία. Αυτές οι μικρές αυξήσεις μετατράπηκαν σε σχετικά

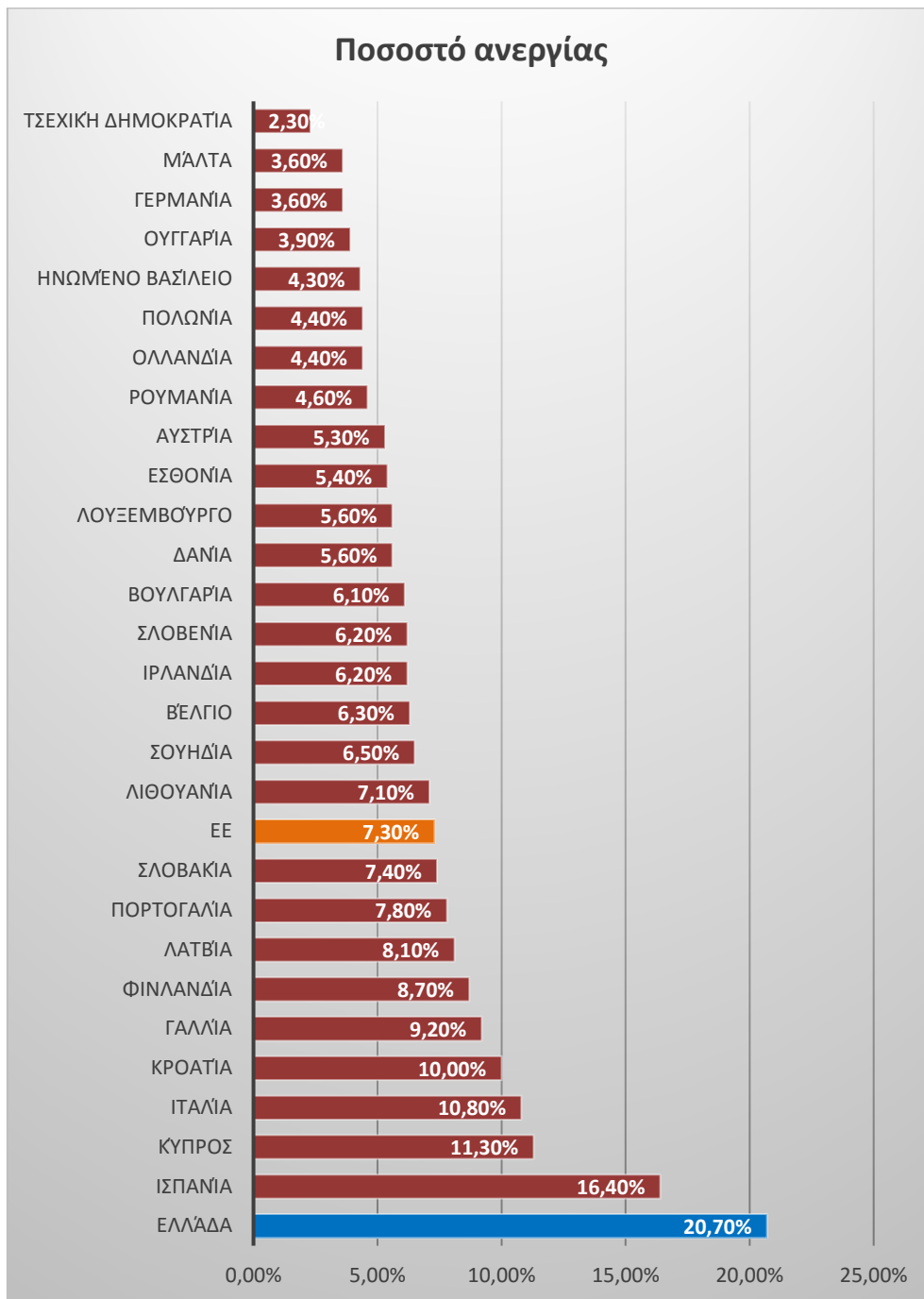
μεγάλες διακυμάνσεις μεταξύ του 2008 και του 2011, γεγονός που οδήγησε σε μεγάλο ποσό συσσωρευμένου δημόσιου χρέους.

Η ανεργία στους νέους κάτω των 25 ετών.

Τον Δεκέμβριο του 2017, 3.654 εκατομμύρια νέοι (κάτω των 25 ετών) ήταν άνεργοι στην ΕΕ των 28, εκ των οποίων 2.574 εκατομμύρια ήταν στη ζώνη του ευρώ. Σε σύγκριση με τον Δεκέμβριο του 2016, η ανεργία των νέων μειώθηκε κατά 411.000 στην ΕΕ-28 και κατά 301.000 στη ζώνη του ευρώ. Το Δεκέμβριο του 2017, το ποσοστό ανεργίας των νέων ήταν 16,1% στην ΕΕ-28 και 17,9% στη ζώνη του ευρώ, έναντι 18,0% και 20,3% αντίστοιχα τον Δεκέμβριο του 2016. Το Δεκέμβριο του 2017, τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρήθηκαν στην Τσεχική Δημοκρατία (4,9%), Γερμανία (6,6%) και Εσθονία (6,8% το Νοέμβριο του 2017), ενώ η υψηλότερη καταγράφηκε **στην Ελλάδα (40,8% τον Οκτώβριο του 2017)**, στην Ισπανία 36,8% και στην Ιταλία 32,2%.

Το ποσοστό ανεργίας είναι σημαντικός δείκτης τόσο με την κοινωνική όσο και με την οικονομική διάσταση. Η αύξηση της ανεργίας συνεπάγεται απώλεια εισοδήματος για τα άτομα, αυξημένη πίεση σε σχέση με τις κρατικές δαπάνες για κοινωνικές παροχές και μείωση των φορολογικών εσόδων. Από οικονομική άποψη, η ανεργία μπορεί να θεωρηθεί ως αχρησιμοποίητη εργασιακή ικανότητα. Ο ορισμός του ποσοστού ανεργίας από τον **Διεθνή Οργανισμό Εργασίας** είναι ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος δείκτης της αγοράς εργασίας λόγω της διεθνούς συγκρισιμότητάς του και της σχετικά έγκαιρης διαθεσιμότητάς του. Εκτός από το ποσοστό ανεργίας, **δείκτες όπως η απασχόληση και οι κενές θέσεις εργασίας** παρέχουν επίσης χρήσιμες γνώσεις για τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας.

Διάγραμμα 2.4 Ποσοστό ανεργίας στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Οκτώβριο του 2017 (εποχικά διορθωμένο)

(πηγή: Eurostat – statista.com - επεξεργασία συγγραφέων)

Το στατιστικό στοιχείο αντανακλά το εποχιακά προσαρμοσμένο ποσοστό ανεργίας στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Δεκέμβριο του 2017. Το ποσοστό ανεργίας αντιπροσωπεύει το μερίδιο των ανέργων σε όλους τους δυνητικούς εργαζόμενους που είναι διαθέσιμοι στην αγορά εργασίας.

Από την ανεργία στην φτώχεια

Σε πολλούς ερευνητές και αναλυτές επικρατεί η άποψη ότι η αύξηση της ανεργίας προκαλεί ανάλογη αύξηση της φτώχειας. Κάτι τέτοιο δεν ισχύει αναγκαστικά. Η σύνδεση της ανεργίας και της φτώχειας δεν είναι απόλυτη και σε μερικές περιπτώσεις η αύξηση της ανεργίας δεν συνεπάγεται ανάλογη αύξηση της φτώχειας. Υπάρχουν εργαζόμενοι οι οποίοι χάνουν τη δουλειά τους αλλά ζούνε σε νοικοκυριά όπου κάποιο άλλο μέλος συνεχίζει να εργάζεται. Αυτό ειδικά γίνεται στις περιπτώσεις που ο ένας από τους 2 συζύγους συνεχίζει να εργάζεται ή όταν ένα άλλο μέλος της οικογένειας (π.χ. παιδί) διαμένει στην οικογενειακή εστία και δεν αντιμετωπίζει άμεσο πρόβλημα επιβίωσης.

Επίσης κάποια νοικοκυριά εκτός από το εισόδημα από εργασία μπορεί να διαθέτουν και άλλα εισοδήματα, όπως για παράδειγμα εισοδήματα από ενοίκια ή εισοδήματα από ελεύθερο επάγγελμα που δραστηριοποιείται κάποιο άλλο μέλος. Πολλά νοικοκυριά δικαιούνται επίσης κοινωνικές παροχές οι οποίες είναι αρκετά σημαντικές ώστε να καλύπτουν τις βασικές ανάγκες, και συνδέονται με την απώλεια της θέσης εργασίας, είτε ενεργοποιούνται τη στιγμή της απόλυσης (π.χ. επιδόματα ανεργίας) είτε αμέσως μετά λόγω της συνακόλουθης μείωσης του εισοδήματος του νοικοκυριού (π.χ. στεγαστικά επιδόματα, επιδόματα κοινωνικής πρόνοιας). Άλλες παροχές δεν συνδέονται με την απώλεια της θέσης εργασίας αλλά καταβάλλονται είτε στον ίδιο τον άνεργο είτε σε άλλα μέλη του νοικοκυριού (π.χ. οικογενειακά επιδόματα, συντάξεις κτλ.). (Ματσαγγάνης , 2014).

Για του λόγους αυτούς η ανεργία ως προσδιοριστικός παράγοντας της φτώχειας εξαρτάται από το εάν η εργασία των ανέργων αποτελούσε (προτού την χάσουν) την

κύρια ή (ακόμη χειρότερα) τη μοναδική πηγή εισοδήματος του νοικοκυριού. Αν συντρέχουν οι παραπάνω καταστάσεις όμως, η συσχέτιση της ανεργίας με τη φτώχεια δεν είναι πάντοτε αλληλένδετη. Η επίπτωση της οικονομικής κρίσης μπορεί να μελετηθεί στην κατανομή του εισοδήματος των νοικοκυριών και τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις που έχει η ανεργία. Η κατάσταση αυτή βέβαια δεν αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ανεργίας που είναι πολύ σημαντικό, καθώς η εργασία για ένα άνθρωπο δεν αποφέρει μόνο τις αναγκαίες χρηματικές απολαβές, αλλά του προσφέρει την αξιοπρέπεια της αυτοσυντήρησης, την ανάγκη της δημιουργίας, την δημιουργική απασχόληση. Εκτός αυτών ένας άνεργος που έχει την υποστήριξη της οικογένειάς του, μπορεί να μην αντιμετωπίζει άμεσα το φάσμα της φτώχειας, αλλά ταυτόχρονα δεν ασφαλίζεται, κάτι που μπορεί να αποτελέσει πρόβλημα μακροχρόνια.

Εκτός από το πρόβλημα της ανεργίας και την συσχέτιση σε πολλά νοικοκυριά με την φτώχεια, η οικονομική κρίση επηρέασε και την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών, με αποτέλεσμα την μείωση της κατανάλωσης η οποία στην συνέχεια μειώνει την δυνατότητα των επιχειρήσεων να πουλήσουν τα προγραμματισμένα αγαθά και υπηρεσίες και να οδηγούνται σε απολύσεις εργαζομένων, η το χειρότερο σε κλείσιμο της επιχείρησης, αυξάνοντας την ανεργία και αυξάνοντας και τον κίνδυνο φτώχεια σε όλο και περισσότερα νοικοκυριά. Εκτός από τον φαύλο κύκλο που δημιουργεί η ανεργία, μειώνει δραματικά τους διαθέσιμους φόρους που έχουν την δυνατότητα να καταβάλουν και οι μισθωτοί, (από την στιγμή μάλιστα που καταχωρούνται σαν άνεργοι, η δυνατότητα αυτή μηδενίζεται) αλλά και οι επιχειρήσεις οι οποίες αδυνατούν να καταβάλουν τους αντίστοιχους φόρους και υποχρεώσεις με αποτέλεσμα την δραματική μείωση των εσόδων του Κράτους και την αδυναμία του να καταβάλει τα επιδόματα και τις συντάξεις. (Ματσαγγάνης, 2014).

Η αναγκαστική περικοπή των κοινωνικών επιδομάτων που αναγκάζεται να πάρει η Κυβέρνηση λόγω αδυναμίας είσπραξης των φόρων αλλά και στο πλαίσιο των μέτρων λιτότητας που επιβλήθηκε από τους δανειστές (για την Ελλάδα – εφαρμογή επώδυνων μνημονίων) μπορεί να επιταχύνει την κάθοδο στη φτώχεια αντί να την αναχαιτίζει, ιδίως όταν οι δικαιούχοι έχουν χαμηλό εισόδημα. Η μείωση του

εισοδήματος πιέζει όσες οικογένειες έχουν συσσωρεύσει χρέη (π.χ. στεγαστικά ή καταναλωτικά δάνεια) στο βαθμό που το κόστος εξυπηρέτησής τους παραμένει σταθερό ή μειώνεται λιγότερο από ότι η μείωση που υπέστησαν στις αποδοχές τους. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα δημιούργησε επίσης μια δραματική πτώση της αξίας της ιδιόκτητης κατοικίας και άλλων περιουσιακών στοιχείων ενώ το κακό οικονομικό κλίμα επηρεάζει και την αποταμίευση. Η συνδυασμένη μείωση του εισοδήματος και της αξίας των περιουσιακών στοιχείων προκαλεί μια γενικότερη αίσθηση οικονομικής στενότητας και υλικής στέρξης, ιδιαίτερα σε ορισμένες κατηγορίες (π.χ. ηλικιωμένοι).

Ένα άλλο φαινόμενο που παρουσιάστηκε είναι η αύξηση αντί της μείωσης των δαπανών της κατοικίας που στις δαπάνες αυτές περιλαμβάνονται τα ενοίκια ή δόση στεγαστικού δανείου, τα έξοδα θέρμανσης, οι πληρωμές ρεύματος και ύδατος, δαπάνες που πιέζουν το μειωμένο εισόδημα των νοικοκυριών και ενισχύουν τη γενική αίσθηση δυσπραγίας. Ταυτόχρονα υπάρχει μια αύξηση των τιμών ειδικά σε βασικά προϊόντα, (εξαιτίας της αύξησης των έμμεσων φόρων) που ασκεί επιπρόσθετη πίεση στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς. Τέλος, η οικονομική κρίση και τα μέτρα λιτότητας ενδέχεται να μειώσουν το κοινωνικό μέρος προσφοράς της Κυβέρνησης, δηλ. την ποσότητα και την ποιότητα των κοινωνικών υπηρεσιών (βρεφονηπιακοί σταθμοί, σχολική εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη, φάρμακα, φροντίδα ηλικιωμένων κ.ά.) που παρέχονται στους πολίτες, ιδίως στους πιο αδύναμους. (Ματσαγγάνης, 2014).

Επίδομα ανεργίας

Το τακτικό επίδομα ανεργίας, το κύριο εργαλείο που διαθέτει το σύστημα, χορηγείται μόνο σε όσους πληρούν τις (αρκετά απαιτητικές) προϋποθέσεις ασφάλισης, ενώ διαρκεί το πολύ 12 μήνες (αφορά τους ανέργους που πραγματοποίησαν τουλάχιστον 250 ημέρες ασφαλισμένης εργασίας από τον 14ο έως και τον 2ο μήνα πριν από την απόλυση).

Παράλληλα, το ποσοστό κάλυψης του τακτικού επιδόματος ανεργίας μειώνεται σταθερά. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΑΕΔ (2013), το πρώτο τρίμηνο του 2010, όταν ο αριθμός των ανέργων ήταν 587 χιλιάδες, οι δικαιούχοι του επιδόματος ήταν 274 χιλιάδες (ποσοστό 47%). Αντίθετα, το πρώτο τρίμηνο του 2013, παρόλο που ο αριθμός των ανέργων είχε φτάσει το 1 εκατομμύριο 355 χιλιάδες, ο αριθμός όσων ελάμβαναν τακτικό επίδομα ανεργίας είχε μειωθεί σε 233 χιλιάδες (17% του συνόλου). Αξίζει να σημειωθεί ότι το δεύτερο τρίμηνο του 2013 το ποσοστό κάλυψης είχε πέσει και άλλο (12%). (Ματσαγγάνης 2014).

Ακριβώς επειδή έχουν περιορισμένη κάλυψη, αλλού στην Ευρώπη (ακόμη και σε χώρες του Νότου, όπως π.χ. η Ισπανία), τα «ασφαλιστικά» επιδόματα ανεργίας συμπληρώνονται με «προνοιακά»: τα τελευταία απευθύνονται σε ανέργους με χαμηλό εισόδημα. Στην Ελλάδα, ένα τέτοιο επίδομα μακροχρόνιας ανεργίας (αξίας €200 το μήνα, με συνολική διάρκεια επιδότησης 12 μήνες) θεσμοθετήθηκε το 2001. Όμως, παρά τις προσδοκίες, δεν κατάφερε να καλύψει το σχετικό κενό, αφού τα κριτήρια επιλεξιμότητας παραμένουν υπερβολικά αυστηρά: οι δικαιούχοι πρέπει να έχουν ετήσιο εισόδημα κάτω από €12.000 (ήταν €5.000 μέχρι τον Ιανουάριο του 2012), ηλικία τουλάχιστον 45 ετών, και κυρίως να έχουν προηγουμένως λάβει τακτικό επίδομα ανεργίας επί 12 μήνες (δηλ. τη μέγιστη διάρκεια του τακτικού επιδόματος ανεργίας). Οι δύο τελευταίες προϋποθέσεις, εξαιρετικά ασυνήθιστες στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, μοιάζουν ειδικά σχεδιασμένες ώστε να αποκλείουν όσο το δυνατόν περισσότερους δικαιούχους –και το πετυχαίνουν.

Στον περιορισμό του αριθμού των δικαιούχων συμβάλλει επίσης το ότι το επίδομα μακροχρόνιας ανεργίας παραμένει μάλλον άγνωστο τόσο στο ευρύ κοινό όσο και στους άμεσα ενδιαφερόμενους –παρότι από τη θεσμοθέτησή του έχει μεσολαβήσει πάνω από μια δεκαετία. Ο αρμόδιος φορέας (ο ΟΑΕΔ) δεν δείχνει να αντιλαμβάνεται ότι η χορήγηση του επιδόματος σε όλους τους μακροχρόνια ανέργους που πληρούν τις προϋποθέσεις είναι δική του υποχρέωση (ούτε ότι οφείλει να πληροφορεί συστηματικά τους ανέργους για τα δικαιώματά τους). Εξαιτίας όλων αυτών των προβλημάτων, το 2012 μόλις 20 χιλιάδες άτομα (2,8% των μακροχρόνια ανέργων) ελάμβαναν επίδομα μακροχρόνιας ανεργίας. Το 2010 και το 2011, το ποσοστό

κάλυψης ήταν 0,7%. Συνολικά, το ποσοστό των ανέργων που το πρώτο τρίμηνο του 2013 ελάμβαναν οποιοδήποτε από τα δύο επιδόματα ανεργίας ήταν κάτω από 19%.

2.3 Απασχόληση

Η απασχόληση είναι ο ορισμός της πλήρους εργασίας ενός ανθρώπου. Η μερική απασχόληση είναι η εργασία με μειωμένο ωράριο, δηλαδή λιγότερο από τις 8 ώρες την ημέρα, ή τις 40 ώρες την εβδομάδα.

Την πιο άσχημη περίοδο της οικονομικής κρίσης η συρρίκνωση της απασχόλησης κατά 1 εκατομμύριο θέσεις εργασίας που χάθηκαν την περίοδο από το δεύτερο τρίμηνο του 2008 έως το πρώτο τρίμηνο του 2013, έπληξε τους άνδρες περισσότερο από τις γυναίκες (649 έναντι 338 χιλιάδες θέσεις εργασίας λιγότερες), τους αλλοδαπούς περισσότερο από τους ημεδαπούς εργαζόμενους, τις πόλεις περισσότερο από την ύπαιθρο, καθώς ο τουρισμός και η γεωργία ήταν αυτοί που κράτησαν τα επίπεδα της απασχόλησης ειδικά στον τομέα της τουριστικής βιομηχανίας, (Διάγραμμα 6). Οι απώλειες στον αγροτικό τομέα ήταν επίσης κάπως πιο μικρές με την γεωργία να προσφέρει διέξοδο σε πολλούς νέους οι οποίοι προσπαθούν να επιστρέψουν σε πιο παραδοσιακές εργασίες στην γη. Η μεταποίηση πλήγηκε πολύ περισσότερο, αφού χιλιάδες μικρές επιχειρήσεις έκλεισαν, περισσότερο δε από τις υπηρεσίες (και ελάχιστα τον πρωτογενή τομέα). Επίσης, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της σχετικής απογραφής, η απώλεια θέσεων εργασίας ήταν μικρότερη στο δημόσιο τομέα (81 χιλιάδες ή 11% ανάμεσα στον Ιούλιο του 2010 και τον Ιούνιο του 2013) από όση στην οικονομία ως σύνολο (776 χιλιάδες ή 18% κατά την ίδια περίοδο).

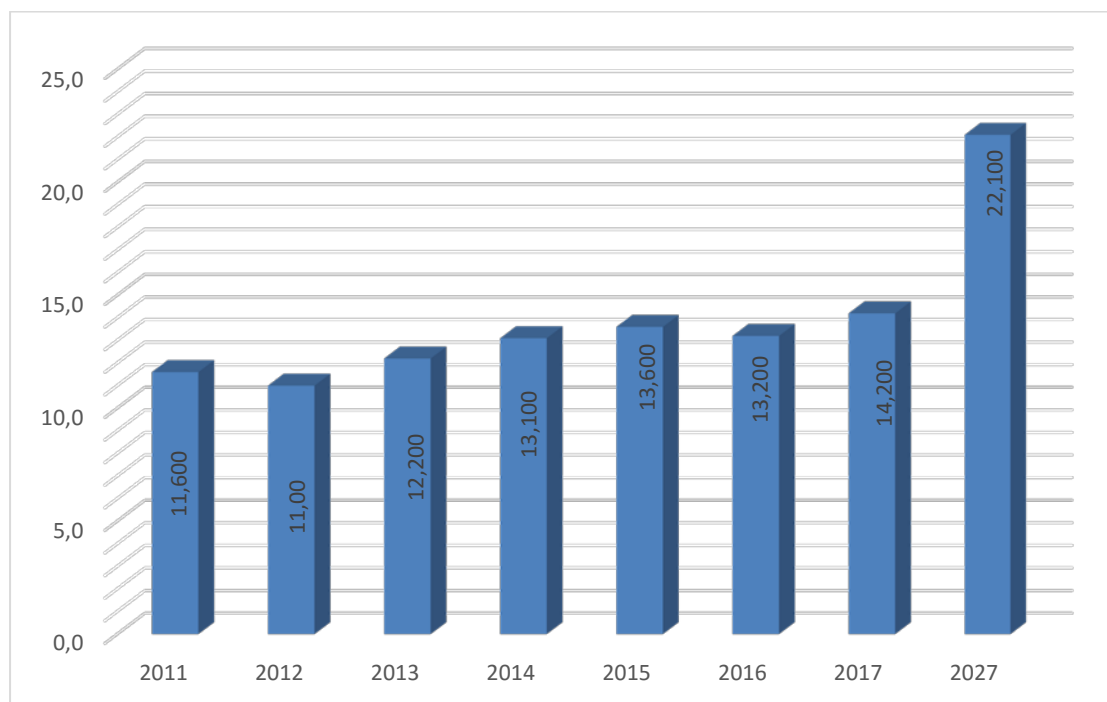
Η πορεία των αφίξεων των τουριστών είχε 2 πολύ καλές χρονιές με το 2014 να σπάει για πρώτη φορά το φράγμα των 20 εκατομμυρίων τουριστών και συγκεκριμένα 22.033.000 τουρίστες με μια αύξηση 23% σε σχέση με το 2013 το οποίο είχε και εκείνο αύξηση 15,5% σε σχέση με το 2012. Το 2012 ήταν η χρονιά της κορύφωσης της κρίσης και των έντονων φημών που κυκλοφορούσαν στα διεθνή μέσα ενημέρωσης,

για αποπομπή της Ελλάδας από την Ε.Ε. για πτώχευση, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια κάμψη την χρονιά εκείνη.

Το γεγονός αυτό δεν είχε επίπτωση στην παροχή των τουριστικών υπηρεσιών στην χώρα, αλλά τα αρνητικά δημοσιεύματα και η έντονη υποβάθμιση της χώρας από τα ΜΜΕ διαφόρων κρατών δημιούργησαν ένα αρνητικό κλίμα που αντιστρέφονταν όταν τα ίδια τα ΜΜΕ έκαναν ζωντανά ρεπορτάζ και δήλωναν ότι τελικά δεν ισχύουν οι προηγούμενες τοποθετήσεις τους.

Ανάλογη ήταν και η συμμετοχή των τουριστικών εσόδων στο συνολικό ΑΕΠ με τις προβλέψεις να είναι ανοδικές, σύμφωνα με διεθνής οίκους και οργανώσεις του εξωτερικού.

Διάγραμμα 2.5 Άμεση συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ στην Ελλάδα από το 2011 έως το 2027 * (σε δις. ευρώ)

(πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) κατά κλάδο. - επεξεργασία συγγραφέων).

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία που ανακοίνωσε ο Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ) για το 2017 για την απασχόληση, στο σύνολο των ασφαλισμένων η μέση απασχόληση είναι 20,89 ημέρες, στους ασφαλισμένους στις κοινές επιχειρήσεις 21,00 ημέρες και στους ασφαλισμένους στα οικοδομοτεχνικά έργα 14,59 ημέρες.

Στο σύνολο των κοινών επιχειρήσεων, σε ασφαλισμένους με πλήρη απασχόληση, το μέσο ημερομίσθιο ανέρχεται σε 49,97 € και ο μέσος μισθός σε 1.148,27 €, αντίστοιχα στη μερική απασχόληση ανέρχονται σε 23,51 € και 382,91 €. Στα οικοδομοτεχνικά έργα το μέσο ημερομίσθιο είναι 39,51 € και ο μέσος μισθός 576,45 €.

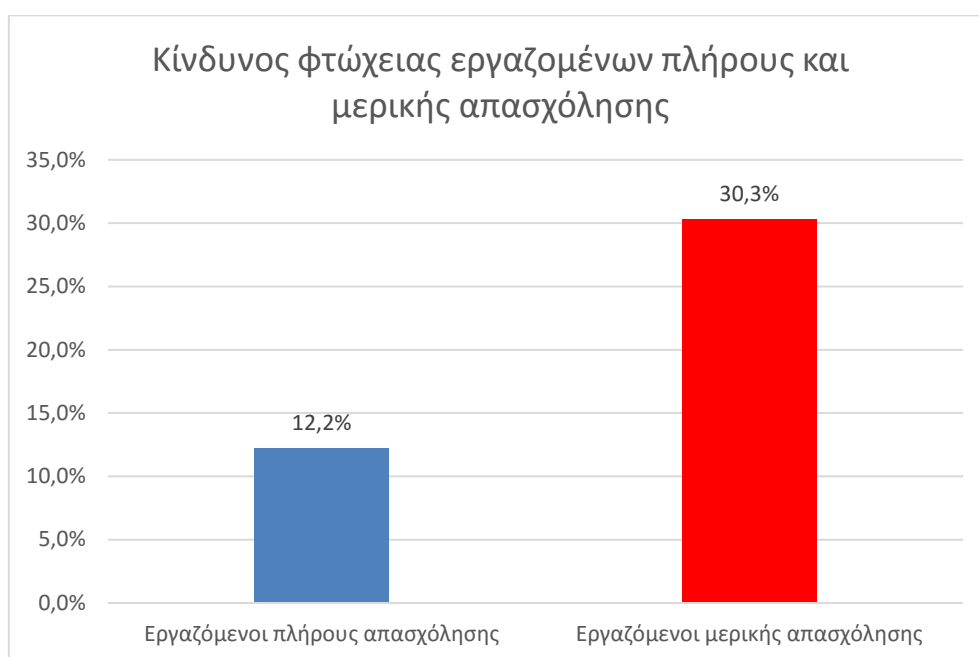
Στις κοινές επιχειρήσεις η μέση απασχόληση και το μέσο ημερομίσθιο έχουν υπολογιστεί για τις ασφαλιστέες ημέρες, ενώ στα οικοδομοτεχνικά έργα για τις πραγματοποιηθείσες ημέρες. Στις επιχειρήσεις με λιγότερους από δέκα μισθωτούς, το μέσο ημερομίσθιο πλήρους απασχόλησης ανέρχεται στο 63,48% του μέσου ημερομισθίου των ασφαλισμένων σε επιχειρήσεις με πάνω από δέκα μισθωτούς, ενώ ο μέσος μισθός ανέρχεται στο 59,25%. Το μέσο ημερομίσθιο των γυναικών στις κοινές επιχειρήσεις με πλήρη απασχόληση αντιπροσωπεύει το 87,24% του αντίστοιχου ημερομισθίου των ανδρών, ενώ στη μερική απασχόληση το 95,32%.

Το 2016, το EU-28 ποσοστό απασχόλησης για τα άτομα ηλικίας 20 έως 64 ετών, όπως μετρήθηκε από την έρευνα για το εργατικό δυναμικό της ΕΕ (ΕΕΔ της ΕΕ), ανερχόταν στο 71,1 %, τον υψηλότερο ετήσιο μέσο όρο που έχει καταγραφεί ποτέ για την ΕΕ. Πίσω από αυτόν τον μέσο όρο, μπορούν παρά ταύτα να διαπιστωθούν μεγάλες διαφορές μεταξύ των χωρών. Το μόνο κράτος μέλος με συντελεστή ανώτερο του 80 % είναι η Σουηδία (81,2 %). Αυτό ισχύει επίσης για τις χώρες ΕΖΕΣ Ισλανδία (87,8 %) και Ελβετία (83,3 %).

Η ομάδα χωρών με ποσοστά στη ζώνη του 70%, περιλαμβάνει το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Επικεντρώνεται σε μια ζώνη που εκτείνεται από την Ιρλανδία στα δυτικά έως την Ουγγαρία στα ανατολικά, περιλαμβανομένων επίσης των τριών κρατών της Βαλτικής, της Φιλανδίας και της Πορτογαλίας. Οι χώρες με

ποσοστά στη ζώνη του 60% αποτελούν δύο ομάδες: μία ομάδα της Δυτικής Μεσογείου/Αδριατικής (Ισπανία, Ιταλία και Κροατία) και η άλλη στα ανατολικά σύνορα της ΕΕ, από τη νότια άκρη της Βαλτικής Θάλασσας έως το νοτιοδυτικό άκρο του Ευξείνου Πόντου (Πολωνία, Σλοβακία, Βουλγαρία, Ρουμανία). Επιπλέον, αυτή η ομάδα χωρών περιλαμβάνει επίσης το Βέλγιο. Τέλος, υπάρχει μια ομάδα των νοτίων Βαλκανίων και του Καυκάσου, με ποσοστά κάτω από 60 % (πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ελλάδα και Τουρκία).

Διάγραμμα 2.6 Κίνδυνος φτώχειας εργαζομένων

(πηγή : ΕΛΣΤΑΤ – ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2016 - επεξεργασία συγγραφέων).

Ο κίνδυνος φτώχειας για τους εργαζομένους με πλήρη απασχόληση ανέρχεται σε 12,2%, ενώ για τους εργαζομένους με μερική απασχόληση ανέρχεται σε 30,3%

Ένα άλλο πρόβλημα που δημιουργείται στην περίοδο της οικονομικής κρίσης είναι η αύξηση της παραοικονομίας και φυσικά σε αυτή συμπεριλαμβάνεται και η αδήλωτη εργασία. Η παραοικονομία αυξάνεται επίσης στην περίπτωση που έχουμε αύξηση του ποσοστού φτώχειας, καθώς οι άνθρωποι προσπαθούν να «επιβιώσουν» χρησιμοποιώντας κάθε θεμιτό ή αθέμιτο μέσο. Αυτό όμως ταυτόχρονα δημιουργεί

πρόσθετα προβλήματα και στην αντιμετώπιση της ανεργίας και στην μη συλλογή των φόρων που θα καλύπτουν τις υποχρεώσεις της κυβέρνησης για απονομή κοινωνικών επιδομάτων. Η Ελλάδα έχει δυστυχώς την πρώτη θέση ανάμεσα στις ανεπτυγμένες χώρες με το ποσοστό της παραοικονομίας να ανέρχεται στο 21,5% του ΑΕΠ. Σε πολλά κράτη η παραοικονομία αυτή συνεισφέρει σημαντικά στο βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού, αλλά αυτό δεν μπορεί να υπολογιστεί και στο επίπεδο φτώχειας. Η παραοικονομία, η μαύρη αγορά, η μη παρατηρούμενη οικονομία ή η υπόγεια οικονομία είναι μερικοί από τους όρους που δίνονται για την αδήλωτη εργασία και την μη πληρωμή φόρων.

Διάγραμμα 2.7 Το μέγεθος της παραοικονομίας σε επιλεγμένο δείγμα χωρών (% στο ονομαστικό ΑΕΠ)

2.4 Βασικός μισθός

Αναφέρεται ως ο κατώτατος εθνικός μισθός που ισχύει για όλους τους εργαζομένους, ή τουλάχιστον για τη μεγάλη πλειονότητα των εργαζομένων της χώρας. Επιβάλλονται από τη νομοθεσία, συχνά έπειτα από διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους, ή απευθείας μέσω εθνικής διακλαδικής συμφωνίας.

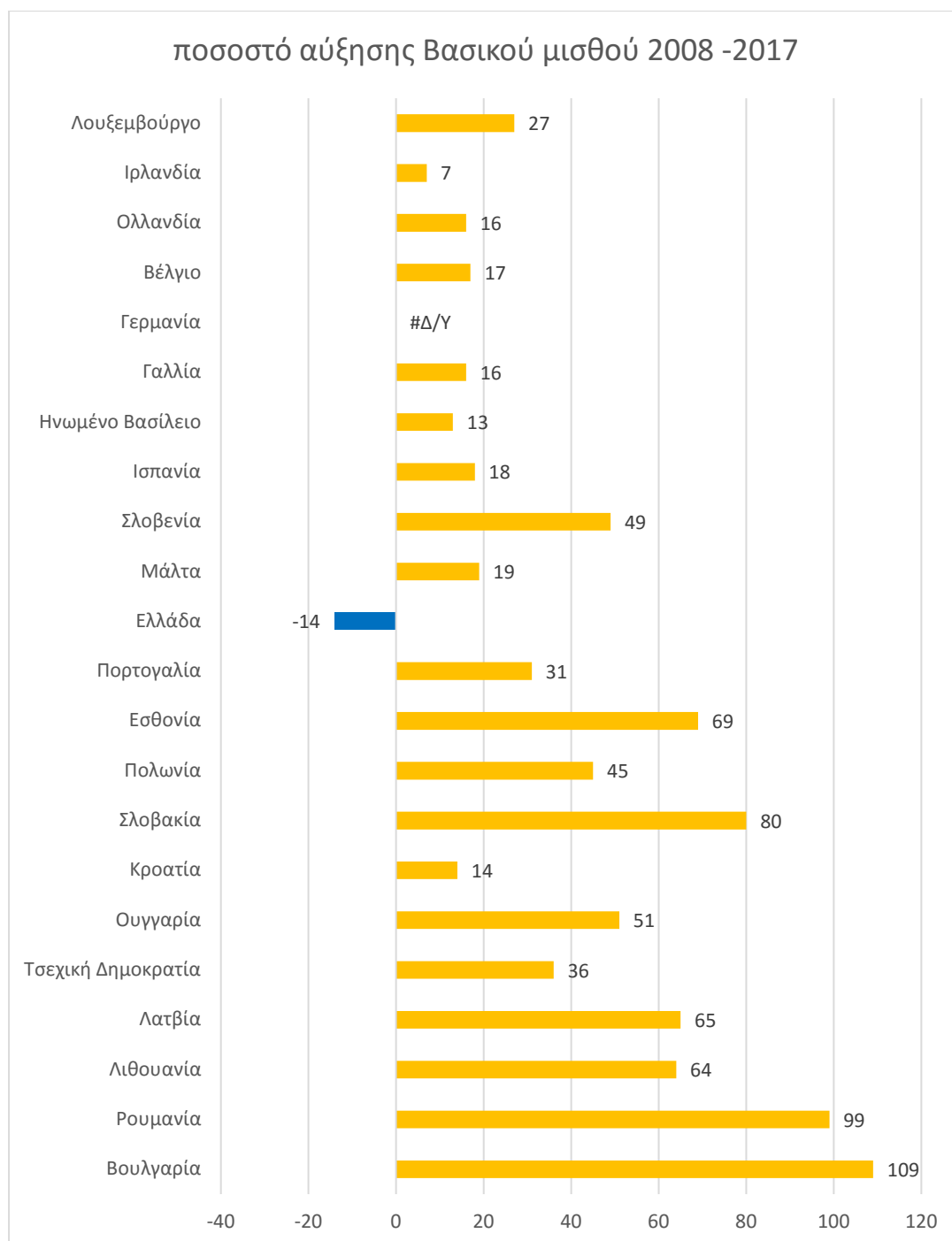
Η μείωση των αποδοχών στην Ελλάδα υπήρξε σημαντική στην περίοδο της κρίσης. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος (2013), μέσα σε τέσσερα χρόνια (2009-2013) οι μέσες πραγματικές ακαθάριστες αποδοχές των μισθωτών έχοντας υπολογιστεί και η διαφορά λόγω πληθωρισμού, έχασαν όλες τις αυξήσεις που είχαν πραγματοποιηθεί ανάμεσα στο 2000 με 2009. Στο Δημόσιο, οι μέσες αποδοχές το 2013 ήταν 25% χαμηλότερες από ό,τι το 2009 (και 8% χαμηλότερες από ό,τι το 2000). Στον τραπεζικό τομέα, οι απώλειες ήταν επίσης 25% σε σχέση με το 2009, αλλά 13% σε σχέση με το 2000. Στις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, όπου το 2000-2009 οι αυξήσεις ήταν πολύ γενναιόδωρες (+57% σε πραγματικές τιμές), οι πρόσφατες απώλειες επανάφεραν τις μέσες αποδοχές λίγο πάνω από τα επίπεδα του 2000 (+1%). Στις υπόλοιπες ιδιωτικές επιχειρήσεις, εκεί δηλαδή όπου χάθηκαν οι περισσότερες θέσεις εργασίας, οι μέσες πραγματικές αποδοχές μειώθηκαν κατά 27% σε σχέση με το 2009, με αποτέλεσμα το 2013 να είναι 10% χαμηλότερες από ό,τι το 2000. Τέλος, ο κατώτατος μισθός (λόγω της δραματικής μείωσής του κατά 22% σε ονομαστικές τιμές το Φεβρουάριο του 2012) έχασε τα τελευταία χρόνια 25% της πραγματικής του αξίας, και βρίσκεται πλέον 10% κάτω από το επίπεδο του 2000. (Ματσαγγάνης, 2014).

Τον Ιανουάριο του 2017, 22 από τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ (Δανία, Ιταλία, Κύπρος, Αυστρία, Φινλανδία και Σουηδία αποτελούσαν εξαίρεση) διέθεταν εθνικούς κατώτατους μισθούς, όπως και όλες οι υποψήφιες για προσχώρηση στην ΕΕ χώρες (Μαυροβούνιο, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Αλβανία, Σερβία και Τουρκία). Την 1η Ιανουαρίου 2017, οι μηνιαίοι κατώτατοι μισθοί διέφεραν σημαντικά μεταξύ των κρατών μελών και κυμαίνονταν από 235 EUR στη Βουλγαρία σε 1 999 EUR στο Λουξεμβούργο.

Σε σύγκριση με το 2008, οι κατώτατοι μισθοί (εκφρασμένοι σε ευρώ) ήταν υψηλότεροι το 2017 σε κάθε κράτος μέλος της ΕΕ που διέθετε εθνικό κατώτατο μισθό, **με εξαίρεση την Ελλάδα όπου ήταν χαμηλότεροι κατά 14 %**. Μεταξύ 2008 και 2017, οι κατώτατοι μισθοί σχεδόν διπλασιάστηκαν στη Βουλγαρία (αύξηση κατά 109 %) και στη Ρουμανία (99 %). Επιπλέον, σημαντικές αυξήσεις καταγράφηκαν στη

Σλοβακία (80 %) και στα τρία κράτη μέλη της Βαλτικής —Εσθονία (69 %), Λετονία (65 %) και Λιθουανία (64 %).

Διάγραμμα 2.8 Ποσοστιαία αύξηση βασικών μισθών από το 2008 στο 2017

Η βελτίωση των βασικών μισθών σε όλα τα κράτη είναι εμφανής. Η μόνη χώρα που έχει μειωμένο ποσοστό -14% του μισθού του 2017 σε σχέση με το 2008 είναι η Ελλάδα, επιβεβαιώνοντας την πολύ άσχημη οικονομική κατάσταση που συνεχίζει να διέρχεται η χώρα και οι πολίτες της. Σε μερικές χώρες υπήρχε μεγάλη ποσοστιαία μεταβολή, όπως στην Βουλγαρία και την Ρουμανία, τις Βαλτικές χώρες, την Σλοβακία και την Πολωνία, αλλά εκεί οι μισθοί ήταν πολύ χαμηλοί.

Σε αντιδιαστολή, το Λουξεμβούργο μια μικρή πόλη κράτος που έχει τον υψηλότερο βασικό μισθό στα 1.999 ευρώ, ενώ εντύπωση προκαλεί η Ιρλανδία, μία χώρα με μεγαλύτερο Δημόσιο χρέος από την Ελλάδα και με μεγάλα οικονομικά προβλήματα.

2.5 Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα

Το βασικό εγγυημένο εισόδημα διαφέρει από άλλες κυβερνητικές ενέργειες, όπως οι επιστροφές φόρων ή η διάθεση κοινωνικών επιδομάτων, καθώς όλοι οι πολίτες λαμβάνουν το ίδιο ποσό, χωρίς καμία διάκριση. Τα ποσά μπορούν να δαπανηθούν με οποιοδήποτε τρόπο χωρίς να είναι απαραίτητη η δικαιολόγησή τους.

Τι ισχύει στην Ευρώπη

Σχεδόν σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα χορηγείται ύστερα από αίτηση του ενδιαφερόμενου ατόμου ή οικογένειας. Κοινή προϋπόθεση για να χορηγηθεί η εισοδηματική στήριξη είναι ο έλεγχος των οικονομικών πόρων των υποψήφιων δικαιούχων, καθώς και η παροχή στήριξης για την επανένταξή τους στην αγορά εργασίας. Το δικαίωμα αφορά τους μόνιμα εγκατεστημένους πολίτες της χώρας, ενώ είναι έντονο το φαινόμενο της διοικητικής αποκέντρωσης των προγραμμάτων.

Στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών έχουν θεσπιστεί νομοθετικές διατάξεις για την παροχή βοήθειας σε εκείνους τους πολίτες που βρίσκονται σε ανάγκη, είτε επειδή δεν έχουν τους αναγκαίους πόρους ή γιατί δεν έχουν εργασία. Η ανάπτυξη

συστημάτων είναι έντονη την τελευταία 20αετία με κύριο χαρακτηριστικό την ποικιλομορφία. Κάθε χώρα ακολουθεί διαφορετική πολιτική σε ζητήματα κοινωνικής προστασίας.

Στην Ελλάδα δόθηκε από το 2017 το ΚΕΑ (κοινωνικό επίδομα αλληλεγγύης) σε πολίτες που είναι άνεργοι ή έχουν χαμηλό εισόδημα.

2.6 Αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία

Ένα μεγάλο πρόβλημα που δημιουργείται στην χώρα λόγω οικονομικής κρίσης και της δραματικής αύξησης της ανεργίας, είναι η αδήλωτη και η ανασφάλιστη εργασία. Λόγω της ύπαρξης μεγάλου αριθμού υποψηφίων εργαζομένων για λίγες διαθέσιμες θέσεις εργασίας, ειδικά στον τομέα των ανειδίκευτων εργατών και υπαλλήλων, πολλοί επιχειρηματίες χρησιμοποιούν εργαζόμενους που δεν δηλώνονται επίσημα, με αποτέλεσμα να μην πληρώνουν τις νόμιμες ασφαλιστικές εισφορές, ενώ τους πληρώνουν με μέρος ακόμη του βασικού μισθού.

Από αυτή την κατάσταση το κράτος χάνει σημαντικά ποσά από εισφορές και κινδυνεύει ήδη το εύθραυστο ασφαλιστικό σύστημα της χώρας. Εκτός των άλλων οι εργαζόμενοι δεν είναι και οι ίδιοι ασφαλισμένοι, με αποτέλεσμα να μην έχουν τα δικαιώματα στις υπηρεσίες υγείας.

Αυτό δημιουργεί επίσης σοβαρά προβλήματα καθώς η ασφάλιση των εργαζομένων και η καταβολή των εισφορών συνδέεται με την παραδοσιακή ταύτιση της κοινωνικής προστασίας με την ανταποδοτική κοινωνική ασφάλιση. Οι οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης ήρθαν αντιμέτωποι με την δραματική μείωση στα έσοδα από εισφορές και ταυτόχρονα αύξηση των αιτήσεων για επιδόματα και άλλες παροχές λόγω της αυξανόμενης ανεργίας και την φτωχοποίηση του πληθυσμού. Η ταύτιση της κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής ασφάλισης που αναφέρθηκε οδηγεί αναγκαστικά στον αποκλεισμό των επισφαλώς απασχολούμενων, των ανέργων και των ανασφάλιστων από τις κοινωνικές παροχές. Η ταύτιση αυτή εξελίχθηκε σε πολύ επικίνδυνο βαθμό για τον κοινωνικό ιστό της χώρας, καθώς εκατοντάδες χιλιάδες εργαζόμενοι έχασαν όχι μόνο τη δουλειά τους αλλά ταυτόχρονα την πρόσβαση σε κοινωνική προστασία για τους ίδιους και τις οικογένειές τους.

Ο υποβιβασμός της πρόνοιας λόγω αυτών των προβλημάτων ευθύνεται για την μείωση του κοινωνικού δικτύου ασφαλείας, δηλ. του πλέγματος επιδομάτων και υπηρεσιών που παρέχονται στα άτομα και στις οικογένειες με χαμηλό εισόδημα. Το πρόβλημα αυτό αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Η κρίση δεν προκάλεσε τα κενά προστασίας, απλώς ανέδειξε τις τραγικές συνέπειές τους. Βέβαια, η κρίση θα μπορούσε επίσης να θέσει σε κίνηση πρωτοβουλίες δημόσιας πολιτικής για την κάλυψη των κενών αυτών. Όμως αυτό δεν συνέβη: τα τελευταία χρόνια το κοινωνικό δίκτυο ασφαλείας δεν ενισχύθηκε, ενώ ο χειρισμός των δημοσιονομικών πιέσεων που άσκησαν τα μέτρα λιτότητας στο σύστημα κοινωνικής προστασίας προσέθεσε και άλλα προβλήματα. (Ματσαγγάνης, 2014).

Η έλλειψη κοινωνικής προστασίας αφορά διάφορες ομάδες του πληθυσμού, κάποιες αρκετά πολυπληθείς. Σε αυτές περιλαμβάνονται οι μακροχρόνια άνεργοι (που δεν καλύπτονται πλέον από το τακτικό επίδομα ανεργίας, επειδή έχουν εξαντλήσει την περίοδο επιδότησης), καθώς και οι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας (που δεν καλύπτονται ακόμη, επειδή δεν έχουν ποτέ εργαστεί). Σε αυτούς περιλαμβάνονται επίσης όσοι εργάζονται περιστασιακά ή χωρίς ασφάλιση (με αποτέλεσμα να μην μπορούν να κατοχυρώσουν ασφαλιστικό δικαίωμα ώστε να το αξιοποιήσουν σε περίπτωση ανεργίας, ασθενείας ή μητρότητας). Πολλοί από αυτούς επίσης είναι αυτοαπασχολούμενοι σε μη βιώσιμες επιχειρήσεις, τις περισσότερες φορές οικογενειακές και πολλοί αγρότες σε εκμεταλλεύσεις χαμηλής απόδοσης. Υπάρχει ταυτόχρονα η αδικία των οικογενειών που έχουν πολύ χαμηλό εισόδημα αλλά έχουν 1 ή 2 παιδιά (με αποτέλεσμα να μην καλύπτονται από τις ευεργετικές διατάξεις των τρίτεκνων και πολύτεκνων). Υπάρχουν επίσης πολλά άτομα με ασθένειες ή αναπηρία που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν σαν ΑΜΕΑ και δεν έχουν δικαίωμα επιδόματος, όπως και πολλοί ηλικιωμένοι με χαμηλές συντάξεις ή γυναίκες με σύνταξη χηρείας που κόβεται μάλιστα μετά από ένα διάστημα λόγω του νόμου Κατρούγγαλου.

Το μέγεθος της αδήλωτης οικονομίας εκτιμήθηκε σύμφωνα με την έκθεση της ΔΟΕ ότι ισοδυναμεί με το 25% του ΑΕΠ της Ελλάδας, δηλαδή, κάτι περισσότερο από 40 δις ευρώ. Συνεπώς, η αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας όποια μορφή, σχήμα ή έκταση κι αν έχει αποτελεί βασικό στόχο της χώρας και για την εισροή εσόδων αλλά και για την προστασία των εργαζομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Άλλοι παράγοντες φτώχειας

3.1 Εισαγωγή

Εκτός από τα οικονομικά δεδομένα και την πορεία της οικονομίας, υπάρχουν πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν την εργασιακή κατάσταση των πολιτών και τους οδηγούν σε μακροχρόνια ανεργία και περιθωριοποίηση.

3.2 Τεχνολογικές εξελίξεις

Οι τεχνολογικές εξελίξεις έχουν δημιουργήσει και στο παρελθόν προβλήματα στους εργασιακούς χώρους, με μείωση των εργαζομένων ή μείωση των ωρών εργασίας, μετατρέποντας τους σε εργαζόμενους με ημί-απασχόληση ή ανασφάλιστους. Η αρχή έγινε τον 19^ο αιώνα με την βιομηχανική επανάσταση και επέφερε δραματικές αλλαγές στις εργοστασιακές σχέσεις και την εργασία των ανθρώπων. Οι μηχανές άλλαξαν όλη την φιλοσοφία της παραγωγής και της εργασίας. Αν και σιγά σιγά απορρίφθηκαν οι κραδασμοί, η βιομηχανική επανάσταση έδειξε τον δρόμο που θα ακολουθηθεί στο μέλλον.

Στον 20^ο αιώνα, τον αιώνα των ανακαλύψεων και των νέων επαναστατικών ιδεών, η βιομηχανία γιγαντώθηκε, ενώ η χρησιμοποίηση των υπολογιστών και των αυτοματισμών δημιούργησε μια νέα κατάσταση. Αν και έγινε αντιληπτό, ότι η τεχνολογία μπορεί να δημιουργεί ανεργία σε ορισμένους τομείς της παραγωγής, η άμεση ανάγκη για περισσότερους εξειδικευμένους υπαλλήλους και εργάτες έγινε επίσης φανερή.

Η δημιουργία και η καθολική επικράτηση του διαδικτύου άλλαξε δραματικά τον σύγχρονο κόσμο, ενώ οι νέες τεχνολογίες και οι εξελίξεις που προτείνονται θυμίζουν έργα επιστημονικής φαντασίας. Η ψηφιακή τεχνολογία ήδη συρρικνώνει τον έντυπο τύπο, ο οποίος έχει μια δραματική και συνεχιζόμενη πτώση τα τελευταία 15 χρόνια.

Η άμεση ανταπόκριση του διαδικτύου μετέτρεψε τις εφημερίδες και τα περιοδικά σε μουσειακά εκθέματα. Αν και πιστεύεται ότι θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν η μείωση τους είναι δραματική. Χιλιάδες εργαζόμενοι βρέθηκαν στην ανεργία και έπρεπε να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα.

3.3 Η πολιτική ηγεσία / κυβερνητική πολιτική

Πολλές φορές το πολιτικό σύστημα ειδικά στην χώρα μας ευθύνεται για την άσχημη οικονομική κατάσταση. Η λογική του ρουσφετιού, οι αλόγιστες δημόσιες δαπάνες, ο μη σωστός έλεγχος οδηγούν μερίδα του κοινωνικού συνόλου στην φτωχοποίηση. Φόροι και νόμοι, ειδικά αυτοί που ψηφίζονται ξαφνικά καταστρέφουν ολόκληρες οικονομίες και οδηγούν τους πολίτες στην ανεργία.

Δεν είναι απαραίτητη η κατάσταση της ανεργίας για να μετατραπεί σε φτωχό πολίτη ένας άνθρωπος. Η κρίση στην Ελλάδα, οι υπέρογκοι φόροι και η μείωση του βασικού μισθού δημιουργούν φτωχούς ανθρώπους, χωρίς να έχουν χάσει την δουλειά τους.

Την αντίθεση ανάμεσα στη βαθμιαία βελτίωση των δεικτών της ελληνικής οικονομίας και στη δεινή οικονομική κατάσταση των Ελλήνων πολιτών αναδεικνύει ανταπόκριση της **Frankfurter Rundschau** από την Αθήνα. Με τίτλο «Το κράτος αναρρώνει – ο λαός έχει χρεοκοπήσει», η εφημερίδα της Φρανκφούρτης σημειώνει ότι «η Ελλάδα δεν θα χρειαστεί το καλοκαίρι, όπως όλα δείχνουν, φρέσκο χρήμα από τα ευρωπαϊκά προγράμματα βοήθειας. Ο λαός αντίθετα χρωστάει στα δημόσια ταμεία σχεδόν 100 δις ευρώ». Η γερμανική εφημερίδα παραθέτει τα τελευταία στοιχεία της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ), σύμφωνα με την οποία πάνω από τέσσερα εκατομμύρια φορολογούμενοι χρωστούν στο ελληνικό κράτος «Που σημαίνει: δύο στους τρεις Έλληνες έχουν χρεοκοπήσει», σχολιάζει ο ανταποκριτής, προσθέτοντας ότι το συνολικό χρέος πολιτών και επιχειρήσεων προς το Δημόσιο ανέρχεται «στο απίστευτο ποσό των 99,97 δις ευρώ, που αντιστοιχεί στο 60% του ελληνικού ΑΕΠ. Ο μέσος πλούτος των Ελλήνων το 2014 ήταν χαμηλότερος από το ένα τρίτο του μέσου πλούτου στις χώρες του ΟΟΣΑ (Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και

Ανάπτυξης), σύμφωνα με έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας

Η έκθεση καταγράφει τον πλούτο 141 χωρών, τον οποίο υπολογίζει ως το άθροισμα τεσσάρων μεγεθών: του φυσικού κεφαλαίου τους (όπως είναι τα δάση, τα ορυχεία και η αγροτική γη), του ανθρώπινου κεφαλαίου (τα εισοδήματα που θα έχουν οι πολίτες στη ζωή τους), του παραχθέντος κεφαλαίου (κτίρια, υποδομές κ.ά.) και της καθαρής οικονομικής θέσης τους σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο (απαιτήσεις μείον υποχρεώσεις). Η κατά κεφαλή περιουσία στην Ελλάδα υπολογίσθηκε στα 227.925 δολάρια (σε τρέχουσες ισοτιμίες αγοράς) έναντι 741.398 δολαρίων που είναι ο μέσος όρος για τις χώρες του ΟΟΣΑ. Σχεδόν το 60% του πλούτου των Ελλήνων οφείλεται στο παραχθέν κεφάλαιο (134.895 δολάρια), ενώ στο ανθρώπινο κεφάλαιο αντιστοιχεί το 46% και στο φυσικό κεφάλαιο το 5,5% (12.546 δολάρια).

Η Ελλάδα φιγουράρει στη λίστα της «**GlobalPetrolPrices**», (Τιμές βενζίνης ανά τον κόσμο στη δεύτερη θέση) πανευρωπαϊκά μαζί με την Ιταλία, και στην πέμπτη θέση σε όλο τον κόσμο με την ακριβότερη βενζίνη.

Σύμφωνα με τη λίστα που φέρει ημερομηνία 29 Ιανουαρίου 2018, η πιο ακριβή χώρα ανάμεσα σε συνολικά 166, είναι η Ισλανδία με μέση τιμή βενζίνης τα 1,68 ευρώ. Ακολουθεί η Νορβηγία με 1,66 ευρώ, το Μονακό και το Χονγκ Κονγκ με 1,65 ευρώ, η Ολλανδία με 1,59 ευρώ, και στην 5η θέση συναντάμε την Ελλάδα μαζί με την Ιταλία, με τιμή 1,57 ευρώ. Ελαφρώς διαφορετικές τιμές δίνει το εβδομαδιαίο δελτίο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που επίσης με ημερομηνία 29 Ιανουαρίου, κατατάσσει την Ελλάδα στην τρίτη ακριβότερη θέση με 1,55 ευρώ, πίσω από την Ιταλία με 1,57 ευρώ, και την Ολλανδία με 1,60 ευρώ.

Η αιτία φυσικά βρίσκεται στους φόρους, όπου μετά την εκτίναξή τους στις αρχές του 2017, αντιπροσωπεύουν το 65%-70% της τελικής λιανικής τιμής της αμόλυβδης βενζίνης, δηλαδή ποσοστό πολλαπλάσιο απ' ότι για παράδειγμα σε Γερμανία, Φινλανδία, ΗΠΑ, Καναδά ή Ιαπωνία.

3.4 Η εμπιστοσύνη των καταναλωτών

Ο δείκτης εμπιστοσύνης των καταναλωτών στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Νοέμβριο του 2017. Σύμφωνα με την πηγή, η εμπιστοσύνη των καταναλωτών φαίνεται από τους εποχικά διορθωμένους αριθμητικούς μέσους όρους που μετατρέπονται από απαντήσεις σε επιλεγμένα ερωτήματα που σχετίζονται στενά με τις μεταβλητές αναφοράς (π.χ. προσδοκίες γύρω από την προσωπική οικονομική κατάσταση τους επόμενους δώδεκα μήνες, οικονομίες, ευημερία για αγορά). Μια θετική τιμή δείχνει ότι οι καταναλωτές είναι αισιόδοξοι για την οικονομική κατάσταση. μια αρνητική τιμή δείχνει την απαισιοδοξία. Στην Ελλάδα, η εμπιστοσύνη των καταναλωτών ήταν στα -53,8 μονάδες το Νοέμβριο του 2017.

Επιδείνωση της καταναλωτικής εμπιστοσύνης τον Ιανουάριο κατέγραψε το IOBE γεγονός που σχετίζεται με τη χειροτέρευση των προβλέψεων για την οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών και για την εξέλιξη της ανεργίας. Στην Καταναλωτική Εμπιστοσύνη καταγράφεται βελτίωση του ισοζυγίου για τις προβλέψεις για την οικονομική κατάσταση της χώρας και την πρόθεση αποταμίευσης και επιδείνωση στις προβλέψεις για την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού και την ανεργία.

Στη Βιομηχανία, οι αρνητικές εκτιμήσεις για τις παραγγελίες και τη ζήτηση εμμένουν, παρόλο που οι προβλέψεις για την παραγωγή τους προσεχείς μήνες συνεχίζουν να είναι αισιόδοξες. Από την άλλη πλευρά, το ισοζύγιο με τις εκτιμήσεις για τα αποθέματα φαίνεται να αποκλιμακώνεται ελαφρώς στις Κατασκευές, οι προβλέψεις για το πρόγραμμα εργασιών των επιχειρήσεων βελτιώνονται, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τις προβλέψεις για την απασχόληση στο Λιανικό Εμπόριο, οι εκτιμήσεις για τις τρέχουσες πωλήσεις είναι πλέον θετικές, όπως άλλωστε σταθερά και οι προβλέψεις για τη βραχυπρόθεσμη εξέλιξή τους, ενώ ο δείκτης εκτιμήσεων για το ύψος των αποθεμάτων σημειώνει μικρή άνοδο στις Υπηρεσίες, οι θετικές εκτιμήσεις για την τρέχουσα κατάσταση των επιχειρήσεων εξασθενούν περαιτέρω, όπως και οι εκτιμήσεις για την τρέχουσα ζήτηση, με τις προβλέψεις για τη βραχυπρόθεσμη εξέλιξή της να κερδίζουν οριακά έδαφος. (IOBE).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Κοινωνική προστασία

4.1 Εισαγωγή

Μία από τις σπουδαιότερες κατακτήσεις του ανθρώπινου πολιτισμού, είναι και το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Σε όλα τα ανεπτυγμένα Κράτη υπάρχει το σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης που εξασφαλίζει την αξιοπρεπή διαβίωση των πολιτών που έχουν φτάσει σε μια ηλικία που δεν μπορούν να εργαστούν, ενώ ταυτόχρονα τους παρέχει και την απαραίτητη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ώστε να αντιμετωπίσουν τα πιθανά προβλήματα υγείας που παρουσιάζονται. Εκτός των συνταξιούχων πολιτών η κοινωνική ασφάλιση υποστηρίζει με τα προγράμματά της και τους ενεργούς πολίτες, αυτούς δηλαδή που εργάζονται, σε περίπτωση που έχουν την ανάγκη, είτε οικονομικής στήριξης, είτε ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, αλλά για κάποιο λόγο σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα δεν μπορούν να δουλέψουν (ασθένεια, εργατικό ατύχημα κ.λπ.). Καλύπτει επίσης και όσους αδυνατούν να δουλέψουν, λόγω κάποιας αναπηρίας (είτε εκ γενετής, είτε από ατύχημα ή ασθένεια).

Σε πολλά κράτη η κοινωνική ασφάλιση είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη και καλύπτει ολόκληρο τον πληθυσμό, ακόμη και τους άνεργους πολίτες, ενώ σε κάποιες άλλες και μάλιστα ανεπτυγμένες, ολόκληρες κοινωνικές ομάδες αισθάνονται τον αποκλεισμό από προγράμματα κοινωνικής οικονομικής στήριξης, ακόμη και ιατρικής υποστήριξης. Για παράδειγμα οι ΗΠΑ οι οποίες μόλις τα τελευταία χρόνια με ένα πρόγραμμα του πρώην προέδρου Ομπάμα κάλυψαν όλους τους πολίτες τους, πρόγραμμα που αμφισβητείται έντονα και υπάρχουν πιέσεις να καταργηθεί από τον νυν πρόεδρο. Να σημειωθεί ότι στις ΗΠΑ υπήρχαν σχεδόν 50.000.000 πολίτες που δεν είχαν ούτε την βασική ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, σχεδόν το 1/6 του πληθυσμού.

Η κοινωνική ασφάλιση (social Insurance) αποσκοπεί στην αναπλήρωση του εισοδήματος των μισθωτών, των δημοσίων υπαλλήλων και των αυτοαπασχολούμενων στην περίπτωση που διακοπεί οριστικά ή προσωρινά η σχέση

εργασίας ή η επαγγελματική τους απασχόληση, επειδή επήλθε κάποιος από τους προκαθορισμένους κοινωνικοασφαλιστικούς κινδύνους. Ορισμένα κράτη αντί της αναπλήρωσης του εισοδήματος των ασφαλισμένων προβλέπουν την καταβολή ελάχιστων παροχών στον πληθυσμό, ώστε καθένας να ζει με αξιοπρέπεια. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για σύστημα κοινωνικής ασφάλειας (social security). (Παπαρρηγοπούλου-Πεχλιβανίδη, 2016).

Ο ορισμός «κοινωνική» ως προσδιορισμός της «ασφάλισης» δηλώνει ότι οι κοινωνικοασφαλιστικοί κίνδυνοι αντιμετωπίζονται συλλογικά και όχι ατομικά. Επίσης, υπογραμμίζει το ενδιαφέρον της κοινωνίας για την κοινωνική ασφάλιση. Με τον θεσμό αυτόν εξασφαλίζονται η κοινωνική ειρήνη και συνοχή, αφού ο ασφαλισμένος και τα τυχόν προστατευόμενα μέλη της οικογένειάς του απαλλάσσονται από τον φόβο και την ανασφάλεια και συμμετέχουν στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας. Ταυτόχρονα ο θεσμός της κοινωνικής ασφάλισης συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη, διότι διατηρεί τη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών.

Η κοινωνική ασφάλιση επηρεάζεται βαθύτατα από τις κοινωνικές, οικονομικές και ιδεολογικές εξελίξεις και προσαρμόζεται σε αυτές. Οι πρώτες κατακτήσεις πάνω στην κοινωνική ασφάλιση αναπτύχθηκαν σε οικονομικά συστήματα της ελεύθερης οικονομίας στα τέλη του 19ου αιώνα, καθώς οι απάνθρωπες συνθήκες εργασίας έφεραν τα επαναστατικά κινήματα και τις πρώτες απόπειρες της διάδοσης των σοσιαλιστικών ιδεών και της αντιμετώπισης της εξαθλίωσης των εργατών κατά τη μετάβαση από τις αγροτικές οικονομίες και κοινωνίες στις βιομηχανικές. Η κοινωνική ασφάλιση με άλλα λόγια έγινε από αναγκαιότητα αλλά και από τον φόβο των πλούσιων τάξεων που είδαν τους εργάτες να διεκδικούν μια ανθρώπινη εργασία και διαβίωση. Δεν είναι τυχαίο δε το γεγονός ότι τα 2 φασιστικά κινήματα του μεσοπολέμου (μετά τον τερματισμό του Α΄ παγκοσμίου πολέμου το 1918) ο Φασισμός του Μουσολίνι στην Ιταλία και ο Ναζισμός του Χίτλερ στην Γερμανία κυνήγησαν και κατήργησαν τα εργατικά συνδικάτα ενώ ενισχύθηκαν από τους μεγαλοβιομήχανους. (Weiss, 2009).

Η κοινωνική ασφάλιση, ενώ ήταν κυρίαρχη πολιτική επιλογή και μέσον κοινωνικής

προστασίας στα ανεπτυγμένα κράτη κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα και ειδικά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, καθώς έπρεπε να αντιμετωπίσει τα σοβαρά προβλήματα της ανοικοδόμησης της Ευρώπης, αλλά και τον κίνδυνο του Κομμουνισμού, όπως τον έβλεπαν οι Ευρωπαίοι μεγαλοαστοί οι οποίοι ανησυχούσαν για τον τρομακτική δύναμη της Σοβιετικής Ένωσης σε στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο, σήμερα μετά την κατάρρευση όλων των κομμουνιστικών κρατών και την απουσία του αντίπαλου δέους, άρχισε να παρουσιάζει ανησυχητικά σημάδια επιστροφής στην εργατική εκμετάλλευση, που το βλέπουμε έντονα στην Ελλάδα.

Εκτός αυτού η Κοινωνική ασφάλιση δεν έχει προσαρμοσθεί στα σύγχρονα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα. Οι ιδέες, οι νομικές έννοιες και τα μέσα της βιομηχανικής επανάστασης τα οποία συνέχισαν να υπάρχουν εδώ και 100 χρόνια δεν αρκούν για να στηρίξουν τη μετάβαση από τη βιομηχανική ασφαλή κοινωνία στην νέα κοινωνία της πληροφορίας και του ψηφιοποιημένου κόσμου, από την εθνική ή την περιφερειακή οικονομία στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και της αγοράς, αδυνατώντας να παρακολουθήσει τις αλλαγές των κοινωνικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένων των εργασιακών και των οικογενειακών. (Παπαρρηγοπούλου-Πεχλιβανίδη, 2016).

Αν και το κοινωνικό κράτος αποτέλεσε κυρίαρχο χαρακτηριστικό της πορείας των Βόρειο-δυτικών Ευρωπαϊκών κοινωνιών κατά τον 20ό αιώνα και είναι συνυφασμένο με την κοινωνικό-πολιτική «**Ευρωπαϊκή ταυτότητα**» με κύριες αρχές αυτές της δημοκρατίας, της ισότητας, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της αναδιανομής οι σημαντικές αλλαγές στο παγκόσμιο επίπεδο και κυρίως με τους δημοσιονομικούς περιορισμούς στο πλαίσιο της ΟΝΕ, θέτουν υπό αμφισβήτηση τις αρχές αυτές. (Ρομπόλης, 2013).

Σαν κοινωνική προστασία ορίζονται όλες οι δημόσιες και ιδιωτικές πρωτοβουλίες που παρέχουν εισοδηματικές ή καταναλωτικές μεταβιβάσεις στους φτωχούς, προστατεύουν τους ευάλωτους έναντι των κινδύνων διαβίωσης και ενισχύουν την κοινωνική θέση και τα δικαιώματα των περιθωριοποιημένων. με τον γενικό στόχο της μείωσης της οικονομικής και κοινωνικής ευπάθειας των φτωχών, ευάλωτων και

περιθωριοποιημένων ομάδων. Ο ορισμός αυτός συμβαδίζει με τη χρήση στη διεθνή ανάπτυξη και μπορεί να διαφέρει από τους ορισμούς της κοινωνικής πολιτικής στις χώρες υψηλού εισοδήματος. Η κοινωνική προστασία παρέχεται συνήθως από το κράτος.

Η οικονομική ύφεση όσο μεγάλη και έντονη να είναι, δεν προκαλεί αναγκαστικά ανυπέρβλητες δυσκολίες σε ένα καλοσχεδιασμένο σύστημα κοινωνικής προστασίας. Τα συστήματα κοινωνικής προστασίας, σχεδιάστηκαν και εφαρμόζονται γι' αυτό τον σκοπό, να καλύψουν μια δύσκολη οικονομική περίοδο που διέρχεται μια χώρα, σε κάποια χρονική στιγμή, προστατεύοντας τις ευάλωτες ομάδες των πολιτών από την φτώχεια και την ανέχεια. Πρέπει να έχει προβλεφθεί εξ' αρχής από την πολιτεία η αποταμίευση και σωστή διαχείριση των κονδυλίων που θα χρησιμοποιηθούν σε μια τέτοια κατάσταση. Δυστυχώς αυτό δεν γίνεται και όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, η χώρα βρέθηκε να αντιμετωπίζει πρωτοφανείς καταστάσεις, καθώς η μείωση των κοινωνικών δαπανών, επέφερε δραματικά προβλήματα σε βασικούς τομείς, όμως η αδυναμία εξυπηρέτησης βασικών αναγκών πολλών οικογενειών, την αδυναμία του κοινωνικού κράτους να στηρίξει τις ευάλωτες οικογένειες, το σύστημα υγείας που διέρχεται μια μεγάλη κρίση και σε πολλές μονάδες του, υπάρχουν ελλείψεις όχι μόνο φαρμάκων, αλλά και απλών νοσοκομειακών ειδών τα οποία καλύπτονται πολλές φορές από τους συγγενείς.

Ιστορικά τέτοιες αδυναμίες των κρατών να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές κρίσεις και την ύφεση, γιγάντωσε τις κοινωνικές επιπτώσεις με παράδειγμα την οικονομική ύφεση του 1929 στις ΗΠΑ που εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο και αν και αποτελούσε χρηματιστηριακή κρίση, η οποία σύμφωνα με την διεθνή βιβλιογραφία μπορούσε να αντιμετωπιστεί έγκαιρα, αυτή επιδείνωσε το οικονομικό κλίμα, δημιούργησε στρατιές ανέργων και θεωρείται ως ένας από τους βασικούς λόγους της ανόδου των φασιστικών κομμάτων σε Ιταλία και Γερμανία, οι οποίες προκάλεσαν και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με τα γνωστά επακόλουθα του.

Η καταστροφή και η αδυναμία αντιμετώπισης των κοινωνικών επιπτώσεων και οι τρομερές απώλειες που επήλθαν σε ανθρώπινες ζωές και τα περιουσιακά στοιχεία

των νοικοκυριών στην πλειοψηφία των Κρατών, ειδικά της Ευρώπης, ήταν και ο κύριος λόγος για την δημιουργία του κοινωνικού κράτους μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όπως έχει εύστοχα έχει γραφτεί (Castles 2010): «Οι ουρές ανέργων που προκαλούν οι οικονομικές κρίσεις είναι η βασική δουλειά του κοινωνικού κράτους». (Ματσαγγάνης 2014).

Υψηλή δαπάνη, χαμηλή αποτελεσματικότητα

Ακόμη και πριν την οικονομική κρίση το ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας ανταποκρινόταν απολύτως στην περίφημη περιγραφή του νότιο-ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου ως συνδυασμού «**σημαντικών κενών στο κοινωνικό δίκτυο ασφαλείας**» και «**νησίδων γενναιοδωρίας για τον προστατευμένο πυρήνα της αγοράς εργασίας**». Ήταν ακατάλληλο στο σύνολο του και στην δομή του, για να αντιμετωπίσει καταστάσεις επείγουσας ανάγκης και να προστατέψει τους πολίτες του.

Το κοινωνικό σύστημα στην Ελλάδα δεν ήταν φτωχό καθώς από το 2010 η κοινωνική δαπάνη στην Ελλάδα είχε συγκλίνει με το μέσο όρο των 27 χωρών της ΕΕ (29,1% έναντι 29,4% του ΑΕΠ). Το πρόβλημα εντοπιζόταν στο ότι ήταν αναποτελεσματικό, καθώς στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 χωρών μελών, οι κοινωνικές παροχές (εκτός των συντάξεων) μείωναν τη φτώχεια κατά 10 περίπου ποσοστιαίες μονάδες, στην Ελλάδα η αντίστοιχη μείωση ήταν μικρότερη από 4 ποσοστιαίες μονάδες (Eurostat 2013). - (Ματσαγγάνης, 2011α).

Η επίδοση της Ελλάδας υπολείπεται αισθητά από ό,τι των υπολοίπων χωρών της Νότιας Ευρώπης (οι οποίες με τη σειρά τους υστερούσαν και υστερούν έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου). Πράγματι, στην Ιταλία, την Ισπανία και ιδίως την Πορτογαλία, όχι μόνο η μείωση της φτώχειας εξαιτίας των κοινωνικών παροχών (εκτός συντάξεων) ήταν μεγαλύτερη από ό,τι στην Ελλάδα το 2007, αλλά και βελτιώθηκε ακόμη και το 2011 (ενώ στη χώρα μας επιδεινώθηκε οριακά). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα χρόνια πριν την οικονομική κρίση οι αδιαφανείς εργασίες και

διαγωνισμοί στο Δημόσιο τομέα και η εμπλοκή του «πολιτικού παράγοντα» στην δημιουργία ενός κομματικού κράτους, προκάλεσε μια τεράστια σπατάλη οικονομικών πόρων, με απογοητευτικά όμως αποτελέσματα κοινωνικής προστασίας, ενώ υπήρξε ιδιαίτερα προβληματική στα δύο σημαντικότερα προγράμματα του κοινωνικού κράτους: τις συντάξεις και την περίθαλψη. Ο δείκτης κοινωνικής προστασίας μειώθηκε δραματικά, εξαιτίας των αλλαγών στις συντάξεις και στην περίθαλψη ειδικά για τις πιο ευάλωτες ομάδες. (Ματσαγγάνης, 2010).

Το ασφαλιστικό σύστημα και οι συντάξεις

Οι μειώσεις συντάξεων ήταν δίχως άλλο σημαντικές. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, ένας υποθετικός συνταξιούχος με € 600 κύρια σύνταξη και € 300 επικουρική σύνταξη το μήνα (επί 14) το 2010, λάμβανε συνολικά € 825 το μήνα (επί 12) το 2013, γεγονός που αντιστοιχεί σε σωρευτική μείωση 25% σε πραγματικές τιμές την περίοδο 2010-2013. Για έναν άλλο υποθετικό συνταξιούχο, με €1800 κύρια σύνταξη και €300 επικουρική σύνταξη το μήνα το 2010, η αντίστοιχη μείωση ήταν 37%.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, οι περικοπές των συντάξεων λόγω επιβολής των μνημονίων, έπληξαν λιγότερο τους χαμηλοσυνταξιούχους, αν και δεν τους προστάτευσαν εντελώς. Οι περιορισμένες απώλειες ειδικά των χαμηλών συντάξεων, ιδίως σε σύγκριση με τις πολύ μεγαλύτερες μειώσεις εισοδήματος των εργαζομένων και των ανέργων, εξηγεί γιατί το ποσοστό σχετικής φτώχειας των ηλικιωμένων έχει υποχωρήσει παρόλη την οικονομική κρίση. Σε κάθε περίπτωση, βοήθουσης και της συνεχιζόμενης διόγκωσης του αριθμού συνταξιούχων, η συνολική δαπάνη για συντάξεις μειώθηκε λιγότερο από ό,τι το ΑΕΠ, και συνεπώς η σχετική συμμετοχή της συνέχισε να αυξάνεται (από 14,3% του ΑΕΠ το 2009 σε 15,8% το 2013). Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί ότι αν και η *σχετική κατάσταση* των συνταξιούχων δείχνει να έχει βελτιωθεί σε όρους χρηματικού εισοδήματος (με την έννοια ότι αυτό έχει μειωθεί λιγότερο από όσο στην περίπτωση των μισθωτών), η πραγματική κατάσταση όμως έχει επιδεινωθεί καθώς οι ηλικιωμένοι τώρα είναι υποχρεωμένοι να πληρώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό για υπηρεσίες (π.χ. υγείας, φαρμάκων) που

μέχρι πρόσφατα τους παρέχονταν δωρεάν ή με σημαντική επιδότηση. (Ματσαγγάνης 2014).

Διεθνής Οργάνωση Εργασίας

Η ΔΟΕ θεωρεί την κοινωνική προστασία ως ανθρώπινο δικαίωμα. Επικεντρώνεται στην απασχόληση, ιδίως στην ατζέντα της αξιοπρεπούς εργασίας, η οποία επεκτείνει τα δικαιώματα τόσο στους άτυπους εργαζόμενους όσο και στους επισήμως απασχολούμενους. Συνεργάζεται με την Πρωτοβουλία Κοινωνικής Προστασίας στο πλαίσιο του ΟΗΕ, η οποία προωθεί ένα βασικό σύνολο κοινωνικών μεταβιβάσεων και καθολικής πρόσβασης σε βασικές κοινωνικές υπηρεσίες. Τονίζει την ανάγκη εφαρμογής ολοκληρωμένων, συνεκτικών και συντονισμένων πολιτικών κοινωνικής προστασίας και απασχόλησης για την εξασφάλιση των υπηρεσιών και της ασφάλειας του εισοδήματος καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις ευάλωτες ομάδες.

4.2 Υγεία - περίθαλψη

Η υγεία και η περίθαλψη αποτελούν το μεγαλύτερο κοινωνικό μέτρο προστασίας για όλους τους πολίτες ενός Κράτους και οι δαπάνες υγείας είναι από τις μεγαλύτερες στον προϋπολογισμό ενός κράτους ή θα πρέπει να είναι.

Η υγεία είναι μία πολυδιάστατη έννοια, δεδομένου ότι συνδέεται με ιδεολογικές, πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες. Προσδιορίζεται από ένα πλήθος δημογραφικών, επιδημιολογικών, περιβαλλοντικών και συμπεριφορικών παραγόντων, μεταξύ των οποίων μείζονα σημασία έχουν οι κοινωνικοί προσδιοριστές της υγείας. Η μεγαλύτερη δυνατή ικανοποίηση των αναγκών υγείας σε συνθήκες περιορισμένων πόρων επιβάλλει την προώθηση τεχνικών και μεθόδων αποδοτικής κατανομής και χρήσης των πόρων, ενώ η ελεύθερη επιλογή των καταναλωτών στις υπηρεσίες υγείας διευκολύνει την πρόσβαση στη φροντίδα υγείας και μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα. Η ισότητα και η ελευθερία στην ιατρική περίθαλψη

δεν αποτελούν αντιτιθέμενες λειτουργίες, αλλά αντιθέτως ενδυναμώνουν τη θέση των καταναλωτών και βελτιώνουν τους όρους διαφάνειας και δημοκρατίας στον υγειονομικό τομέα. (Κυριόπουλος, 2017).

Ο τομέας της υγείας και η υγειονομική περίθαλψη πριν την οικονομική κρίση δεν είχε προβλήματα χρηματοδότησης, ούτε υπήρχε έλλειψη από ειδικευμένους ιατρούς, από κρεβάτια νοσοκομείων ή από ακριβή βιοιατρική τεχνολογία και έρευνα. Το αντίθετο μάλιστα η Ελλάδα είχε στατιστικά πολύ καλή θέση στο Παγκόσμιο πίνακα. Ένας τομέας με εξαιρετικά αποτελέσματα που την κατατάσσει στην **11η θέση στην παγκόσμια κατάταξη**. Παρά τις ελλείψεις στο εθνικό σύστημα υγείας λόγω της κρίσης, βρίσκεται στην **3η θέση παγκοσμίως με αναλογία 4,4 γιατρών ανά 1.000 κατοίκους**, στην **33^η θέση με 48 κρεβάτια ανά 10.000 κατοίκους** και στην **1^η θέση παγκοσμίως στην αντιμετώπιση επιδημιών ή κινδύνων από επιδημίες**, καθώς και στην πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό.

Τα στατιστικά στοιχεία είναι μεν καλά, αλλά η φήμη των νοσοκομείων παρέμενε κακή, πολλοί ασθενείς είχαν αρνητική άποψη για τους ιατρούς, οι υπηρεσίες κόστιζαν ακριβά στο σημείο της χρήσης, ενώ η ιδιωτική δαπάνη βάραινε περισσότερο τους ασθενείς με χαμηλότερα εισοδήματα, καθώς οι πολίτες με υψηλά εισοδήματα μπορούσαν και μπορούν να επιλέξουν ιδιωτικά νοσηλευτικά ιδρύματα.

Με βάση τα παραπάνω, οι απαιτούμενες περικοπές, παρότι μεγάλες, θα μπορούσαν κάλλιστα να συμβαδίζουν με την αναδιοργάνωση του δημόσιου συστήματος υγείας, χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ομαλή πρόσβαση των ασθενών στην περίθαλψη. Εάν το Εθνικό Σύστημα Υγείας (ΕΣΥ) είχε σωστή διαχείριση, οι ιατροί και οι διοικητές θα μπορούσαν να εξαλείψουν τις σπατάλες και να εγγυηθούν στοιχειώδη φροντίδα ακόμη και με μειωμένους προϋπολογισμούς. Όμως αυτό δεν συνέβη. Αντίθετα, οι περικοπές επιβλήθηκαν από τα επάνω, σημείο προς σημείο, υλοποιήθηκαν αδέξια και μερικές φορές αυθαίρετα, και έγιναν εφικτές χωρίς εξοικονόμηση, δημιουργώντας απλώς ελλείψεις. (Ματσαγγάνης 2014).

Κατά την διάρκεια την προσαρμογής στα νέα δεδομένα που επέβαλαν τα μνημόνια των δανειστών, έγινε μια προσπάθεια οργάνωσης της χαώδους κατάστασης των ασφαλιστικών ταμείων. Η συγχώνευση των τεσσάρων μεγαλύτερων ταμείων υγείας, που καλύπτουν πάνω από 90% του πληθυσμού, στον Εθνικό Οργανισμό Παροχής Υπηρεσιών Υγείας (ΕΟΠΥΥ), είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Μετά από μαχητικές κινητοποιήσεις, οι ιατροί που παρέχουν υπηρεσίες στους ασφαλισμένους του ΕΟΠΥΥ κέρδισαν το δικαίωμα να διατηρούν ιδιωτικά ιατρεία και να εργάζονται με μειωμένο ωράριο για τον οργανισμό, παρέχοντας δωρεάν έως 200 επισκέψεις το μήνα. Πέραν αυτών, οι ασθενείς πληρώνουν οι ίδιοι. Όπως γίνεται κατανοητό, οι ασθενείς δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν εκ των προτέρων εάν η επίσκεψή τους είναι ανάμεσα στις πρώτες 200 επισκέψεις του μήνα.

Οι μεταρρυθμίσεις στο σύστημα υγείας, αν και επιβεβλημένες όχι μόνο από την υποχρέωση των προ απαιτούμενων μέτρων που επιβλήθηκαν από τα μνημόνια, αλλά και για τον περιορισμό της σπατάλης που γινόταν τα τελευταία χρόνια, υλοποιούνται χωρίς μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και ιδιαίτερη φροντίδα για την περίθαλψη ειδικά των φτωχών και των ηλικιωμένων, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν πολλά προβλήματα στην πολιτική κοινωνικής προστασίας. Για παράδειγμα, η συμμετοχή των ασθενών στο κόστος των φαρμάκων (διαφορά μεταξύ της τιμής αναφοράς και της πραγματικής τιμής, συν € 1 ανά συνταγή από το 2014), των ιατρικών επισκέψεων (π.χ. σε ιατρούς των ΕΟΠΥΥ που δηλώνουν ότι έχουν εξαντλήσει τις 200 επισκέψεις του μήνα), των επισκέψεων σε κέντρα υγείας και στα εξωτερικά ιατρεία των νοσοκομείων του ΕΣΥ (αύξηση από €3 σε €5 το 2011), καθώς και στο κόστος της εισαγωγής στα κρατικά νοσοκομεία (€25 από το 2014) μεταφέρουν πρόσθετο βάρος χρηματοδότησης από το κοινωνικό σύνολο προς τους ασθενείς. (Ματσαγγάνης 2014).

4.3 Επιδόματα ανεργίας

Το επίδομα ανεργίας, θεωρείται το βασικό εργαλείο που διαθέτει η κυβέρνηση, για να αντιμετωπίσει την ανεργία και τον κίνδυνο φτώχειας που έχει δημιουργηθεί.

Χορηγείται μόνο σε όσους πληρούν τις προϋποθέσεις ασφάλισης, ενώ διαρκεί το πολύ 12 μήνες (αφορά τους ανέργους που πραγματοποίησαν τουλάχιστον 250 ημέρες ασφαλισμένης εργασίας από τον 14ο έως και τον 3ο μήνα πριν από την απόλυση).

Σε άλλα Ευρωπαϊκά κράτη τα επιδόματα ανεργίας έχουν μεγαλύτερη διάρκεια και χορηγούνται αμέσως μετά την υποβολή της αίτησης προκειμένου να αντιμετωπίσουν την ανεργία και την πιθανή φτώχεια που κινδυνεύει ένας άνεργος.

4.4 Επιδόματα κοινωνικής πρόνοιας

Είναι διάφορα επιδόματα που δίνονται κατά διαστήματα και αλλάζουν συχνά. Μπορούν να είναι σε χρήμα αλλά και σε είδος.

Υπάρχουν επιδόματα που αντιμετωπίζουν μόνιμες ασθένειες ή αναπηρίες :

1. ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΟΥ ΕΠΙΔΟΜΑΤΟΣ ΝΕΦΡΟΠΑΘΩΝ
2. ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΟΥ ΕΠΙΔΟΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΜΕΝΩΝ ΝΕΦΡΟΠΑΘΩΝ
3. ΕΠΙΔΟΜΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΚΩΦΑΛΛΩΝ ΑΤΟΜΩΝ
4. ΕΠΙΔΟΜΑ ΓΙΑ ΑΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΑ ΠΑΙΔΙΑ
5. ΕΠΙΔΟΜΑ ΠΑΡΑ-ΤΕΤΡΑΠΛΗΓΙΑΣ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ Η ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΝΠΔΔ Η ΟΤΑ
6. ΕΠΙΔΟΜΑ ΧΑΝΣΕΝΙΚΩΝ
7. ΕΠΙΔΟΜΑ ΒΑΡΙΑΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗΣ

8. ΕΠΙΔΟΜΑ ΤΥΦΛΩΝ
9. ΕΠΙΔΟΜΑ ΒΑΡΙΑΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ
10. ΕΠΙΔΟΜΑ ΓΙΑ ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ
11. ΕΠΙΔΟΜΑ ΚΑΥΣΙΜΩΝ
12. ΕΠΙΔΟΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΙΜΙΑΣ - ΑΙΜΟΛΥΤΙΚΗΣ ΑΝΑΙΜΙΑΣ -
ΑΙΜΟΡΟΦΙΛΙΑΣ - AIDS
13. ΕΠΙΔΟΜΑ ΠΑΡΑ-ΤΕΤΡΑΠΛΗΓΙΑΣ ΑΝΑΣΦΑΛΙΣΤΩΝ
14. ΕΠΙΔΟΜΑ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ
15. ΕΠΙΔΟΜΑ ΣΠΑΣΤΙΚΗΣ ΕΓΚΕΦΑΛΟΠΑΘΕΙΑΣ

4.5 Επιδόματα ενοικίου - θέρμανσης

Επιδόματα που δίνονται για να καλύψουν το ενοίκιο και την θέρμανση.

Το **επίδομα ενοικίου** το δικαιούνται οι γονείς που σπουδάζουν παιδιά σε άλλη πόλη και διάφορες κατηγορίες ανέργων και εργαζομένων με χαμηλά εισοδήματα.

Το **επίδομα θέρμανσης** το δικαιούνται οι περισσότεροι πολίτες και πάλι με εισοδηματικά κριτήρια.

Η υπουργική απόφαση για τους όρους, τις προϋποθέσεις, τα κριτήρια χορήγησης και το ύψος των επιδομάτων θέρμανσης της περιόδου από 15-10-2017 έως 30-4-2018 η οποία εκδόθηκε δεν αλλάζει τίποτε όσον αφορά τα εισοδηματικά και περιουσιακά κριτήρια χορήγησης των επιδομάτων, προβλέπει όμως τη μείωση των ποσών των επιδομάτων της τρέχουσας περιόδου κατά 66,7% για τους δικαιούχους των νομών Γρεβενών, Δράμας, Έβρου, Ευρυτανίας, Ιωαννίνων, Καστοριάς, Κοζάνης, Σερρών και

Φλώρινας και των δήμων Νότιας και Βόρειας Κυνουρίας του νομού Αρκαδίας, Αργιθέας και Λίμνης Πλαστήρα του νομού Καρδίτσας και Ζαγοράς-Μουρεσίου του νομού Μαγνησίας (για τους οποίους τα ποσά των επιδομάτων της περιόδου από 15-10-2016 έως 30-4-2017 αυξήθηκαν αναδρομικά κατά 50%) και κατά 50% για τους δικαιούχους των υπολοίπων περιοχών της χώρας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η οικονομική κρίση που έπληξε την Ελλάδα, ανέδειξε πολλά δομικά προβλήματα, του κράτους, της οικονομίας της ίδιας της δομής της κοινωνίας. Αν και σαν άνθρωποι, οι Έλληνες έχουν διατηρήσει τις αρετές εκείνες που τους έκαναν γνωστούς σε ολόκληρο τον κόσμο, δεν μπορεί να αμφισβητήσει κανείς την αλλαγή που έχει επέλθει. Ο κίνδυνος της ανεργίας και η επακόλουθη φτώχεια φοβίζει τους ανθρώπους, τους κάνει να αισθάνονται αδύναμοι μπροστά στο σύστημα και να χάνουν την ελπίδα.

Η χειρότερη μορφή βίας είναι η φτώχεια και αυτό δυστυχώς έχει επικρατήσει στην Ελλάδα. Μπορεί οι Έλληνες να είναι ακόμη φιλόξενοι και ζεστοί σαν άνθρωποι και να υποδέχονται τους ξένους με το χαμόγελο, αλλά οι αυτοκτονίες πολιτών που έχουν φτάσει σε οικονομικό αδιέξοδο είναι συχνό φαινόμενο, κάτι που δεν υπήρχε μερικές δεκαετίες πριν. Τα τελευταία δέκα χρόνια και ειδικά από το 2000 μέχρι και το ξέσπασμα στις κρίσης και οι κυβερνήσεις αλλά και οι επιχειρήσεις και οι πολίτες δανείστηκαν δυσανάλογα μεγάλα κεφάλαια, τα οποία σήμερα αδυνατούν να καλύψουν. Η μείωση των κρατικών δαπανών, η δραματική αύξηση της ανεργίας, λόγω του κλεισίματος των επιχειρήσεων, απόρροια της μείωσης της κατανάλωσης, δημιούργησε μια οικονομική ασφυξία η οποία δυστυχώς μετατρέπεται σε κοινωνική κατάρρευση. Η μόνη ελπίδα που κράτησε και συνεχίζει να κρατάει την Ελληνική κοινωνία σε ανεκτά επίπεδα διαβίωσης, είναι η Ελληνική κουλτούρα της οικογένειας, η οποία στηρίζει τα παιδιά της και τους ανήμπορους ηλικιωμένους σε μεγάλο ποσοστό. Αυτό αποτελεί ένα κοινωνικό «μαξιλάρι» το οποίο απαλύνει σε κάποιο βαθμό τις επιπτώσεις από την φτώχεια που διέρχονται πολλοί άνθρωποι.

Έτσι, η κοινωνική πολιτική αποτελεί μια αντίδραση της οργανωμένης κοινωνίας στην ανάγκη να υπάρξει μια διαχείριση κινδύνων και μια υποστηρικτική πολιτική απέναντι σε εκείνους που την έχουν ανάγκη ή που βρέθηκαν σε δύσκολη κατάσταση. Οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και υποστήριξης δεν προσφέρονται μόνο από το κράτος, αλλά και από άλλους, ο κυριότερος από τους οποίους είναι η οικογένεια. Δυστυχώς σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση αυτό είναι το ελάχιστο που γίνεται, καθώς η χώρα υπολείπεται και σε κοινωνικά προγράμματα υποστήριξης, αλλά και σε ύψος χρημάτων που δικαιούνται οι άνεργοι, ενώ η κακοδιαχείριση και η έντονη δημοσιοϋπαλληλική νοοτροπία των κρατικών υπηρεσιών, δεν μπορούν να σταθούν ούτε αυτή την δύσκολη στιγμή στο ύψος των περιστάσεων.

Η πολιτική απόφαση για την ορθολογικότερη οργάνωση των κρατικών υπηρεσιών, που έχουν και τις δυνατότητες και το προσωπικό να ανταποκριθούν σε αυτές τις δύσκολες αποφάσεις, δεν έγινε ποτέ, ενώ το πολυδαίδαλο νομικό και θεσμικό πλαίσιο που υπάρχει στην χώρα επιδεινώνει το πρόβλημα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Atkinson, A. (2017). *Ανισότητα. Τι μπορούμε να κάνουμε*; Αθήνα: Πατάκη
- Mishkin, F. (2015). *Μακροοικονομική Πολιτική και πρακτική*. Αθήνα: Υτορία.
- Krugman, P. (2009). *Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Kruse, F. (2014). *Oil Politics: The West and its desire for energy security since 1950*. Hamburg: Anchor Academic Publishing.
- Βάμβουκας, Γ. (2017). *Μακροοικονομική θεωρία και πολιτική*. Αθήνα: Μπένου
- Γεωργακόπουλος, Θ., Λιανός, Θ., Μπένος, Θ., Τσεκούρας, Γ., Χατζηπροκοπίου, Μ. & Χρήστου, Γ. (2007). *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*. Αθήνα: Μπένου.
- Κότιος, Α., και Παυλίδης, Γ. (2012). *Διεθνείς οικονομικές κρίσεις. Κρίσεις του συστήματος ή της πολιτικής*. Αθήνα: Rosili,
- Κυριόπουλος, Γ. (2017). *Υγεία & ιατρική περίθαλψη*. Αθήνα: Παπαδόπουλος
- Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέρμος, Γ., Παπαδοπούλου, Ε.& Σακελλαρίδης, Γ. (2010). *Οικονομική Μεγέθυνση, Ανισότητα και Φτώχεια: Θεωρητικές και Εμπειρικές Προσεγγίσεις*, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Πουρναράκης, Ε. και Αξαρλόγου, Κ. (2015). *Αρχές οικονομικής ανάλυσης. Μακροοικονομική – Μικροοικονομική*. Αθήνα: Σοφία.
- Ρωμαίος, Γ. (2012). *Η Ελλάδα των δανείων και των χρεοκοπιών*. Αθήνα: Πατάκη.
- Χριστοδουλάκης, Ν. (2015). *Οικονομικές θεωρίες και κρίσεις*. Αθήνα: Κριτική.
- Καβουνίδα, Τ., (2014). *Κοινωνική συνοχή και οικονομική κρίση: δεδομένα, μαθήματα και προοπτικές ανάπτυξης*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ).

Ματσαγγάνης Μ. (2010), “Βιώσιμες και δίκαιες συντάξεις σε μια ανοιχτή κοινωνία”, *Αθηναϊκή Επιθεώρηση του Βιβλίου* (τεύχος 4, Φεβρουάριος 2010).

Ματσαγγάνης Μ. (2011α), *Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς: οικονομική κρίση, δημοσιονομική λιτότητα και κοινωνική προστασία* (εκδόσεις Κριτική).

Πετροπουλάκος, Σ. (2017). *Ο νέος ασφαλιστικός νόμος 4387/2016. ΕΦΚΑ – ΕΤΕΑΕΠ*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Weiss, J. (2009). *Συντηρητισμός και ριζοσπαστική δεξιά. Παραδοσιακρατία, αντίδραση και αντεπανάσταση στην Ευρώπη 1770-1945*. Αθήνα: Θύραθεν.

Ρομπόλης, Σ. (2013). *Οικονομική κρίση και κοινωνικό κράτος*. Αθήνα: Επίκεντρο

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

<http://www.businessdictionary.com/definition/economic-crisis.html> economic crisis, (πρόσβαση 10.2.2018).

<https://www.investopedia.com/terms/f/financial-crisis.asp> Financial Crisis, (πρόσβαση 10.2.2018).

<https://www.euretirio.com/aep-akatharisto-ethniko-proion/> Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Gross national product), (πρόσβαση 10.2.2018).

<https://www.euretirio.com/akatharisto-egchorio-proion/> Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Gross domestic product (GDP)), (πρόσβαση 10.2.2018).

<https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2017/02/09/where-the-worlds-shadow-economies-are-firmly-established-infographic/#78abc775742c> The Countries with The Largest Shadow Economies, (πρόσβαση 11.2.2018).

<http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Unemployment> ορισμός της ανεργίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. (πρόσβαση 11.2.2018).

<https://www.statista.com/statistics/268830/unemployment-rate-in-eu-countries/> Ποσοστό

ανεργίας στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Οκτώβριο του 2017 (εποχικά διορθωμένο), (πρόσβαση 12.2.2018).

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics

Στατιστικά στοιχεία για την ανεργία. (πρόσβαση 12.2.2018).

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP

Ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ των κρατών μελών της Ε.Ε. (πρόσβαση 12.2.2018).

[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Purchasing_power_standard_(PPS))

[explained/index.php/Glossary:Purchasing_power_standard_\(PPS\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Purchasing_power_standard_(PPS)) Πρότυπο αγοραστικής δύναμης. (πρόσβαση 13.2.2018).

<https://www.statista.com/statistics/276351/inflation-rate-in-greece/> Ελλάδα: Ποσοστό πληθωρισμού από το 2012 έως το 2022 (σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος). (πρόσβαση 13.2.2018).

http://energyeducation.ca/encyclopedia/Oil_crisis_of_the_1970s Πετρελαϊκή κρίση της δεκαετίας του '70, (πρόσβαση 14.2.2018).

<http://www.investopedia.com/articles/economics/09/american-investment-group-aig-bailout.asp>. Η διάσωση της AIG. (πρόσβαση 14.2.2018).

<https://www.statista.com/statistics/275335/government-revenue-and-spending-in-greece/>

Έσοδα και δαπάνες της Ελληνικής κυβέρνησης. (πρόσβαση 14.2.2018).

<http://www.mixanitouxronou.gr/i-apolies-tou-v-pagkosmiou-polemou-mesa-apo-ena-vinteo-i-sovietiki-enosi-echase-to-14-tou-plithismou-tis-ke-i-ellada-to-10/>

Οι απώλειες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η Σοβιετική Ένωση έχασε το 14% του πληθυσμού της και η Ελλάδα το 10%.

<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/poverty/> Poverty – Φτώχεια. (πρόσβαση 14.2.2018).

<http://www.statistics.gr/documents/20181/0be9db06-57ca-4735-94a7-5ace22670a9c>

Κίνδυνος φτώχειας. Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών Διαβίωσης των νοικοκυριών 2016. (πρόσβαση 15.2.2018).

<https://www.investopedia.com/terms/g/gini-index.asp> Δείκτης Gini, (πρόσβαση 15.2.2018).

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Income_distribution_statistics

Στατιστικά στοιχεία κατανομής εισοδήματος. (πρόσβαση 15.2.2018).

https://www.dianeosis.org/2016/06/poverty_in_greece/ Ακραία Φτώχεια Στην Ελλάδα.

(πρόσβαση 15.2.2018).

<http://newpost.gr/oikonomia/650321/sarwnei-h-adhlwth-ergasia-stoys-kladoys-toy-faghtoy-kai-ths-endyshs> Σαρώνει η αδήλωτη εργασία στους κλάδους του φαγητού και της ένδυσης. (πρόσβαση 16.2.2018).

<http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm> Διεθνής Οργάνωση Εργασίας. (πρόσβαση 16.2.2018).

http://www.efka.gov.gr/news/files/apasxolisi_10_2017.pdf ΕΦΚΑ: Στοιχεία απασχόλησης: Οκτώβριος 2017. (πρόσβαση 21.4.2018)

http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2017/country-profiles/?doing_wp_cron=1524817351.8269410133361816406250#economy=GRC Κατάταξη του Παγκόσμιου οργανισμού Τουρισμού. (πρόσβαση 21.4.2018)

<http://www.bankofgreece.gr> Τράπεζα της Ελλάδας, (2014). *Το χρονικό της μεγάλης κρίσης*. Αθήνα: Κέντρο πολιτισμού έρευνας και τεκμηρίωσης.

